

**UNIVERSITETI I EJL
ЈНЕ УНИВЕРЗИТЕТ
SEE UNIVERSITY**

**Fakulteti Juridik
Правен Факултет
Law Faculty**

STUDIME PASDIPLOMIKE - CIKLI I DYTË

TEZA:

Rregullimi i kontratës martesore në të drejtën e krahasuar dhe rëndësia e implementimit të saj në legjislacionin e Republikës së Maqedonisë së Veriut

KANDIDATJA:

Ardita IDRIZI

MENTOR:

Doc.Dr. Albana METAJ-STOJANOVA

Nëntor, 2023

PËRMBAJTJA

DEKLARATË	4
FALËNDERIMET	5
ABSTRAKTI	6
АПСТРАКТ	7
ABSTRACT	8
HYRJE	9
QËLLIMET E HULUMTIMIT	9
HIPOTEZAT	11
METODOLOGJIA E HULUMTIMIT	12

KAPITULLI I PARË	14
ZHVILLIMI HISTORIK I KONTRATËS MARTESORE	14
1. Zhvillimi historik i kontratës martesore	14
1.2 Rrënjët e kontratës martesore në botë	16
1.3 Modelimi në kohë dhe hapsirë i regjimit pasuror të bashkëshortëve dhe kontratës martesore	18
1.4 Shoqëria Paraindustriale	20
1.5 Shoqëria pas Revolucionit Industrial	22
1.6 Kontrata Martesore në të drejtën Zakonore Shqiptare	25
1.7 E Drejta Kanonike	28
1.8 Kontrata Martesore në të drejtën e Perandorisë Osmane	30
1.9 Kontrata Martesore në Kodin Civil shqiptar të vitit 1929	32
1.10 Kontrata Martesore në Shtetet Socialiste	33

KAPITULLI I DYTË	36
KUPTIMI DHE NATYRA JURIDIKE E KONTRATËS MARTESORE	36
2 Kuptimi i Kontratës Martesore	36
2.1 Kontrata Martesore si Marrëdhënie Juridike Civile	39
2.2 Karakteristikat e Kontratës Martesore	41
2.3 Objekti i Kontratës Martesore	43
2.4 Shkaku i Kontratës	46
2.5 Natyra Juridike dhe Funksionet e Kontratës Martesore	48
2.6 Forma e Kontratës Martesore	51

KAPITULLI I TRETË	54
VËSHTRIM I KRAHASUAR NË RREGULLIMIN E KONTRATËS MARTESORE NË DISA VENDE EVROPIANE	54
3 Klasifikimi i rregjimeve pasuore në Evropë	54
3.1 Kontrata martesore në Gjermani	55
3.2 Kontrata martesore në Francë	57
3.3 Kontrata martesore në Itali	58
3.4 Kontrata martesore në Republikën e Shqipërisë.....	59
3.5 Kontrata martesore në vendet Anglosaksone	61
 KAPITULLI I KATËRT	63
4 Nevoja e implementimit të kontratës martesore në Republikën e Maqedonisë së Veriut	63
4.1 Sfidat e kontratës martesore si institut i papranuar në Republikën e Maqedonisë së Veriut	67
4.2 Pasojat nga mos pranimi i kontratës martesore në Republikën e Maqedonisë së Veriut.....	69
4.3 Avantazhet e kontratës martesore	70
4.4 Disavantazhet e kontratës martesore	71
 PËRFUNDIMI.....	73
BIBLIOGRAFIA	76

DEKLARATË AUTORËSIE

Unë, Ardita Idrizi nën përgjegjësinë time personale, deklaroj se ky punim i magjistraturës me titull: *“Rregullimi i kontratës martesore në të drejtën e krahasuar dhe rëndësia e implementimit të saj në legjislacionin e Republikës së Maqedonisë së Veriut”* është origjinal dhe nuk përmban plagjiaturë. Punimi është shkruar nga unë, nuk është prezantuar asnjëherë para ndonjë institucioni tjetër për vlerësim. Punimi nuk përmban material të shkruar nga ndonjë person tjetër përveç rasteve të cituara dhe të referuara.

Me këtë rast po ashtu deklaroj se Universitetit ia bart të gjitha të drejtat autoriale të këtij punimi, për qëllime edukative-arsimore dhe hulumtuese.

Shtator 2023

Ardita Idrizi, 127772

FALËNDERIMET

Babi! Faleminderit për të gjithë mbështetjen dhe përkrahjen tënde financiare në rrugëtimin tim shkollor. E di, se pa ty, ky sukses nuk do të ishte i mundur. Përkrahja jote më ke dhënë një mundësi të madhe për të ndikuar në të ardhmen time. Faleminderit për të gjithë investimin tënd në arsimin tim, që ke vënë nevojat e mia mbi gjithçka tjetër duke më dhënë mundësinë që të ndjek ëndrrat e mia. Nuk mjaftojnë fjalë për të shprehur mirënjohjen time, sepse falënderimi im për ty është i pafund. Faleminderit që je një baba i shkëlqyer dhe mbështetësi im më i madh në rrugën time drejt këtij suksesi akademik.

Kjo tezë e magjistraturës është një falënderim për ty, për të gjithë ndihmën dhe përkrahjen që më ke dhënë gjatë gjithë kësaj kohe. Faleminderit që më ke dhënë mundësinë që nëpërmjet këtij shkollimi të ndjehesh sadopak krenar me mua.

Është Babi im, ai të cilit ia dedikoj këtë punim.

ABSTRAKTI

Nevoja dhe rëndësia e implementimit të kontratës martesore në legjislacionin tonë na angazhon në ngritjen e vetëdijes njerëzore lidhur me rregullimin e martesës. Me kontratën martesore pasuria e bashkëshortëve nuk kushtëzohet më nga lidhja e martesës, por pavarësia ekonomike zhvillohet njëllë si para ashtu edhe pas martesës.

Nëpërmjet kontratës së martesës bashkëshortëve do tu mundësohet që vetë të përcaktojnë mënyrën e shtimit dhe të pakësimit të pasurisë, për të qenë më të qartë në destinacionin e tyre final. Marrëveshjet martesore, rrisin pavarësinë ekonomike të bashkëshortëve, garantojnë gëzimin e lirë të pasurisë të secilit bashkëshort gjatë martesës si dhe i detyrojnë bashkëshortët për kontribut të përbashkët familjar, ku përmirësohet statusi i gruas në administrimin e pasurisë së saj. Mungesa e mjeteve financiare dhe e komunikimit janë shkaqet kryesore të divorcit, andaj vlerësimi paraprak i këtyre rrethanave parandalon ardhjen e pasojave.

Nëpërmjet të këtij punimi analizohen edhe çështje me rëndësi të ndryshme si: Nevoja e implementimit të Kontratës martesore në legjislacionin e RMV-së, kushtet thelbësore të vlefshmërisë së kontratës martesore, regjimet pasurore me kontratë, si dhe zbatimi i parimit të autonomisë së vullnetit në zgjedhjen e ligjit të zbatueshëm në rregullimin e regjimit pasuror martesor. Gjithashtu, në punim janë marrë në analizë normat e së drejtës ndërkombëtare private, në kuadër të martesës me element të huaj, kodet civile, deklaratat universale, kanunet si dhe konventa të ndryshme.

Fjalët kyçe: *martesa, kontrata martesore, autonomia e vullnetit të bashkëshortëve, regjimet pasurore martesore.*

АПСТРАКТ

Потребата и важноста од спроведувањето на брачниот договор во нашето законодавство ги принудува луѓето да бидат свесни за регулирањето на бракот. Со брачниот договор имотот на брачните другари повеќе не е условен од брачниот однос, туку економската независност се развива на ист начин како пред и по бракот.

Преку брачниот договор сопружниците ќе можат да го одредат начинот на зголемување и намалување на богатството, за да бидат појасни во нивната крајна дестинација. Брачните договори ја зголемуваат економската независност на брачните другари, гарантираат бесплатно уживање во имотот на секој брачен другар за време на бракот, како и ги обврзуваат брачните другари за заеднички семеен придонес, со што се подобрува статусот на жената во управувањето со нејзиниот имот. Недостигот на финансиски средства и комуникација се главните причини за разводот, па прелиминарната проценка на овие околности ги спречува последиците.

Преку овој теза се анализираат прашања од различно значење како што се: Потребата од имплементација на Договорот за брак во законодавството на Република Македонија, суштинските услови за важност на брачниот договор, имотните режими со договорот итн. како и примената на принципот на автономија на волјата при изборот на важечкиот закон во регулирањето на брачниот имотен режим. Во трудот се анализираат и нормите на меѓународното приватно право, во рамките на бракот со странски елемент, граѓанските законици, универзалните декларации, каноните и разните конвенции.

Клучни зборови: брак, брачен договор, автономија на волјата на брачните другари, брачни имотни режими.

ABSTRACT

The need and importance of the implementation of the marriage contract in our legislation engages us in making people aware of the regulation of marriage. With the marriage contract, the property of the spouses is no longer conditioned by the marriage relationship, but economic independence develops in the same way as before and after marriage.

Through the marriage contract, the spouses will be able to determine the way to increase and decrease the wealth, to be more clear in their final destination. Marital agreements increase the economic independence of the spouses, guarantee the free enjoyment of the property of each spouse during the marriage, as well as oblige the spouses for a joint family contribution, which improves the status of the woman in the administration of her property. The lack of financial means and communication are the main causes of divorce, so the preliminary assessment of these circumstances prevents the consequences.

Through this thesis, issues of various importance are analyzed such as: The need to implement the marriage contract in the legislation of the Republic of Macedonia, the essential conditions for the validity of the marriage contract, the property regimes with the contract, as well as the application of the principle of autonomy of the will in the choice of law in force in the regulation of the matrimonial property regime. Also, in the thesis, the norms of private international law, within the framework of marriage with a foreign element, civil codes, universal declarations, canons and various conventions are analyzed.

Key words: *marriage, marriage contract, autonomy of the will of the spouses, marital property regimes.*

HYRJE

1. QËLLIMET E HULUMTIMIT

Ky hulumtim analizon kuadrin ligjor që rrethon kontratat martesore, duke përfshirë të drejtat dhe detyrimet e secilës palë, zbatueshmërinë e kontratës dhe çdo implikim të mundshëm ligjor. Qëllimi i hulumtimit është të nxjerr në pah se si kontratat martesore ndikohen nga normat kulturore, sociale dhe fetare, ku edhe heton ndikimin e këtyre faktorëve në formimin, negocimin dhe zbatimin e kontratave.

Hulumtimi kërkon të kuptojë pasojat ekonomike të kontratave martesore, të tilla si shpërndarja e asetëve, përgjegjësitë financiare dhe pabarazitë e mundshme ekonomike ndërmjet bashkëshortëve. Ky objektiv mund të sigurojë njohuri mbi aspektet financiare të martesave dhe efektet e tyre afatgjata, për të eksploruar ndikimin në dinamikën e marrëdhënieve hulumtimi synon të kuptojë se si kontratat e martesës ndikojnë në dinamikën dhe ekuilibrin e fuqisë brenda marrëdhënieve ku edhe thellohet në çështje të tilla si vendimmarrja, rolet gjinore dhe ndikimi i marrëveshjeve kontraktuale në kënaqësinë dhe stabilitetin martesor. Hulumtimi gjithashtu ka për qëllim të vlerësojë efektivitetin e kontratave martesore në arritjen e qëllimeve të tyre të synuara, të tilla si mbrojtja e asetëve, sqarimi i pritshmërive ose zgjidhja e konflikteve, ku edhe propozohen rekomandime të bazuara në prova për përmirësimin e hartimit, zbatimit ose rregullimit të kontratave martesore. Ky objektiv synon të kontribuojë në zhvillimin e praktikave më të drejta dhe efektive në këtë fushë.

Qëllimet e kontratës martesore, e njohur gjithashtu si një marrëveshje paramartesore ose një paramartese, mund të ndryshojnë në varësi të rrethanave dhe qëllimeve specifike të çiftit. Disa nga qëllimet e zakonshme të kontratave martesore janë: Mbrojtja e pasurisë, një kontratë martesore i lejon çiftet të përcaktojnë dhe mbrojnë asetet e tyre individuale dhe të drejtat pronësore të fituara para martesës. Kontrata martesore mund të përshkruajë ndarjen e pasurisë dhe pasurive në rast ndarjeje, divorci ose vdekjeje, duke siguruar që secila palë të mbajë atë që solli në martesë. Në qëllimet e tjera kryesore të kontratës martesore e rëndësishme është edhe qartësia financiare ku përmes kontratës martesore çiftet mund të krijojnë pritshmëri dhe

detyrime financiare gjatë martesës, duke përfshirë çështje të tilla si menaxhimi i borxhit, mbështetja financiare dhe trajtimi i shpenzimeve të përbashkëta. Kjo mund të ndihmojë në shmangien e keqkuptimeve dhe konflikteve në lidhje me financat. Interesat e biznesit gjithashtu janë qëllime kryesore ku nëse njëra ose të dyja palët kanë interesa biznesi, kontrata martesore mund të trajtojë se si do të menaxhohen këto interesa në rast divorci ose ndarjeje. Mund të përcaktojë pronësinë, kontrollin dhe ndarjen e aseteve të biznesit ose të qartësojë përfshirjen e secilës palë.

Kontrata martesore përfshin edhe planifikimin e trashëgimisë mund të vendosë dispozita për të drejtat e trashëgimisë dhe shpërndarjen e aseteve pas vdekjes. Kjo mund të jetë veçanërisht e rëndësishme nëse njëra ose të dyja palët kanë fëmijë nga marrëdhëniet e mëparshme ose nëse dëshirojnë të mbrojnë asete specifike për brezat e ardhshëm. Kontrata martesore mund të përshkruajë të drejtat dhe përgjegjësitë e secilës palë gjatë martesës, duke përfshirë çështje të tilla si punët e shtëpisë, përgjegjësitë për rritjen e fëmijëve dhe aspiratat e karrierës. Kjo mund të ndihmojë në vendosjen e pritshmërive dhe promovimin e drejtësisë brenda marrëdhënies.

2. HIPOTEZAT

Hipotezat që parashtrohen më poshtë, do të vërtetohen gjatë përpunimit të tezës:

Hipoteza e parë: Implementimi dhe aplikimi i kontratës martesore është mënyra më efikase e mbrojtjes së pasurisë së bashkëshortëve, në marrëdhëniet midis tyre si gjatë martesës ashtu edhe në rastin eventual të zgjidhjes së saj.

Hipoteza e dytë: Legjislacioni i RMV-së nuk parasheh kontratën martesore, duke vështirësuar njohjen, aplikimin dhe për rrjedhojë publicitetin e saj.

Hipoteza e tretë: Zhvillimi i shpejtë i fenomeneve të reja të jetës familjare, përfshirja e çdo subjekti në një numër më të lartë marrëdhëniesh juridike, sjell nevojën e rregullimit me kontratë të së drejtave pasurore, pavarësisht martesës.

Pyetjet kërkimore të punimit janë:

1. Cila është mangësia e legjislacionit të RMV-së në këtë drejtim?
2. Cilat janë zgjedhjet e ofruara nga vendet me eksperiencë në këtë drejtim?
3. Si mund të shkruhet një kontratë martesore?
4. Cili është statusi juridik i kontratës së martesës si institut i së drejtës?
5. Çfarë mund të realizojnë bashkëshortët me kontratën e martesës?

3. METODOLOGJIA E HULUMTIMIT

Ky hulumtim synon të hetojë objektin e kontratave martesore, të njohura edhe si marrëveshje paramartesore, duke përdorur një metodologji kërkimore sistematike. Hulumtimi synon të ofrojë njohuri mbi kuadrin ligjor, implikimet sociale dhe përvojat individuale të lidhura me kontratat martesore.

Objektivat kryesore të punimit janë kërkesat ligjore dhe dispozitat e kontratave martesore. Kjo metodologji kërkimore synon të sigurojë një kuptim gjithëpërfshirës të kontratave martesore duke përdorur metoda kërkimore cilësore dhe sasiore. Gjetjet do të kontribuojnë në literaturën ekzistuese, do të informojnë diskutimet mbi politikat dhe do të rrisin ndërgjegjësimin publik rreth temës së kontratave martesore. Duke përdorur metodën kërkimore, cilësore dhe sasiore bëhet kuptimi gjithëpërfshirës i kontratës martesore.

4. RËNDËSIA E HULUMTIMIT

Rëndësia e kontratës martesore në Maqedoni, si në shumë juridiksione të tjera, qëndron në aftësinë e saj për të ofruar qartësi ligjore, mbrojtje dhe parashikueshmëri për çiftet që hyjnë në martesë. Nëpërmjet kontratës martesore bëhet mbrojtja e pasurisë dhe pasurive të cilat i lejon çiftet të përcaktojnë ndarjen e pasurisë dhe asetëve të fituara para dhe gjatë martesës. Ndihejmon në mbrojtjen e asetëve personale të individëve, të drejtat e trashëgimisë dhe interesat e biznesit, duke ofruar një ndjenjë sigurie dhe mbrojtje, duke përfshirë dispozitat që lidhen me çështjet financiare, si mbështetja e bashkëshortit ose ushqimi, kontrata martesore u mundëson çiftëve të krijojnë pritshmëri dhe detyrime të qarta në lidhje me mbështetjen financiare gjatë martesës dhe në rast ndarjeje apo divorci.

Për individët me sipërmarrje biznesi ose praktika profesionale, kontrata e martesës mund të trajtojë menaxhimin, pronësinë dhe ndarjen e këtyre pasurive në rast të shpërbërjes së martesës, ndihmon në mbrojtjen e interesave të sipërmarrësve dhe profesionistëve, duke siguruar vazhdimësinë dhe stabilitetin e bizneseve të tyre.

Kontrata martesore i lejon çiftet të përcaktojnë të drejtat dhe përgjegjësitë e tyre brenda martesës, duke përfshirë çështje të tilla si punët e shtëpisë, rritja e fëmijëve dhe vendimmarrja. Mund të ndihmojë në parandalimin e keqkuptimeve dhe konflikteve duke krijuar pritshmëri të qarta që në fillim. Në Maqedoninë e Veriut ku vlerat kulturore dhe tradicionale kanë rëndësi, kontrata martesore mund të reflektojë dhe ruajë këto vlera, i lejon çiftet të përfshijnë zakone, rituale ose dispozita specifike për trashëgiminë e tyre kulturore, duke siguruar vazhdimësinë e traditave brenda kornizës së një dokumenti ligjërisht të detyrueshëm. Kontrata e martesore mund të jetë veçanërisht e dobishme për individët që hyjnë në martesë me pabarazi të konsiderueshme në pasuri, situata të ndryshme financiare ose rrethana unike ku ofron një mjet për të mbrojtur interesat e palëve të cënueshme dhe për të siguruar një shpërndarje të drejtë dhe të barabartë të aseteve dhe burimeve.

KAPITULLI I PARË

ZHVILLIMI HISTORIK I KONTRATËS MARTESORE

1. Zhvillimi historik i kontratës martesore

Koncepti i martesës dhe i kontratës martesore ka një histori të gjatë dhe të larmishme, duke evoluar gjatë shekujve në kultura të ndryshme në mbarë botën. Martesa gjatë zhvillimit historik ka pësuar transformime të shumta duke kaluar nga një formë në formën tjetër. Transformimet e tilla janë rezultat i zhvillimit ekonomik dhe ndryshimit të mënyrës së jetesës.

Martesa është një ndër institutet më të lashta në historinë e së drejtës e cila ka kaluar në një rrugë të gjatë të zhvillimit historik të përcaktuar nga vetë ndryshimet strukturore e ideologjike që janë kryer në secilin rend ekonomik-shoqëror, ndryshime të cilat janë reflektuar në formën dhe funksionin e martesës. Martesa në shumë sisteme juridike është rregulluar sipas të drejtës zakonore ose rregullave fetare. Gjatë historisë, qëllimi dhe forma e kontratave martesore janë formësuar nga faktorë social, ekonomik dhe fetar, martesa është lidhur sipas rregullave fetare dhe jo sipas rregullave ligjore. Përveç kësaj si pasojë e botëkuptimeve të tilla martesa nuk është lidhur para organeve shtetërore por para klerikëve fetar. Botëkuptimet për martesën shënojnë një ndryshim rrënjësor pas Revolucionit Francez të vitit 1787.

Me kushtetutën Franceze të vitit 1791 u shpall shprehimisht se martesa konsiderohej vetëm si kontratë civile, ndërsa një vit më vonë u miratua edhe ligji i posaçëm me të cilin u bë e detyrueshme martesa civile.¹Në qytetërimet e lashta, si Mesopotamia dhe Egjipti i Lashtë, martesa shihej kryesisht si një marrëveshje midis familjeve dhe jo një zgjedhje personale ku pozita e gruas ishte nënshtruese dhe e pabarabartë me burrin, pushtetin e ushtronte vetëm burri sepse me lidhjen e martesës – *manus, patria potestas* i saj e humbiste pushtetin mbi vajzën e tij dhe ajo i ndërpriste të gjitha lidhjet me *domusin* e mëparshëm.² Në Greqinë dhe Romën e lashtë,

¹ Abdulla Aliu, Haxhi Gashi, E Drejta Familjare, Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Juridik, Prishtinë, 2007, faqe 77

² Hamdi Podvorica, E Drejta Familjare, Prishtinë 2005, faqe 61

kontratat martesore morën një natyrë më individualiste, ndërsa martesat e rregulluara ishin ende të zakonshme, kishte një theks në rritje të pëlqimi dhe pajtueshmëria reciproke midis nuses dhe dhëndrit.

Kontratat martesore u krijuan shpesh për të siguruar stabilitet social, ekonomik, dhe ato zakonisht negocioheshin nga familjet, me pak kontribut nga individët e përfshirë. Këto kontrata shpesh përfshinin dispozita lidhur me të drejtat pronësore dhe transferimin e pasurisë ndërmjet familjeve. Kontratat martesore në këto shoqëri shpesh përfshinin detyrime dhe përgjegjësi specifike për të dy partnerët, si dhe dispozita për divorcin ose zgjidhjen e martesës.

Me ngritjen e krishterimit në Evropë, martesa u lidh gjithnjë e më shumë me sakramentet fetare. Kisha ushtroi ndikim të rëndësishëm mbi institucionin e martesës dhe çiftëve iu kërkua që bashkimet e tyre të bekoheshin nga Kisha. Kontratat martesore gjatë kësaj kohe shpesh përfshinin betimet fetare, si dhe dispozitat që lidhen me trashëgiminë, të drejtat pronësore dhe transferimin e prikave. Divorci u dekurajua shumë dhe u konsiderua si mëkat. Gjatë periudhave të Rilindjes dhe Iluminizmit, pati një zhvendosje graduale drejt kuptimeve më laike të martesës. Ndikimi i Kishës u zvogëlua filluan të hidhen poshtë pengesat fetare, sillen në suaza të kuptueshme kushtet materiale dhe procedural, lidhjet e martesës u thjeshtësuan, sistemet ligjore filluan të luanin një rol më të madh në rregullimin e kontratave martesore³. Ligjet e shtetit filluan të përcaktojnë të drejtat dhe përgjegjësitë e çiftëve të martuara, duke përfshirë çështjet që lidhen me pronësinë, trashëgiminë dhe kujdestarinë e fëmijëve. Në shekujt XIX dhe XX, ndryshime të rëndësishme sociale dhe ligjore transformuan më tej kontratat martesore.

Rritja e feminizmit dhe lëvizjeve për të drejtat e grave çoi në reforma në ligjet e martesës, duke u dhënë grave të drejta më të mëdha ligjore dhe mbrojtje brenda institucionit, duke njohur barazinë e gruas me burrin përpara ligjit, gjithashtu duke i njohur edhe të drejta të barabarta për të lidhur kontrata dhe për të administruar pasuri duke u trajtuar njësoj në të gjitha fazat gjyqësore⁴. Kontratat e martesës filluan të përfshijnë dispozita që lidhen me barazinë gjinore,

³ Hamdi Podvorica, E Drejta Familjare, Prishtinë 2005, faqe 61.

⁴ Konventa për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave, neni 15

mbështetjen e bashkëshortëve dhe kujdestarinë e fëmijëve. Në dekadat e fundit, koncepti i martesës ka vazhduar të evoluojë. Martesa e të njëjtit seks është njohur dhe legalizuar në shumë vende, duke sfiduar nocionet tradicionale të martesës dhe duke zgjeruar fushën e kontratave martesore. Ekziston gjithashtu një prirje në rritje drejt marrëveshjeve paramartesore, të cilat i lejojnë çiftet të përcaktojnë paraprakisht kushtet e saj. Në përgjithësi, zhvillimi historik i kontratës martesore pasqyron vlerat dhe normat e ndryshueshme të shoqërive të ndryshme. Nga martesat e rregulluara të zgjedhja individuale dhe nga sakramentet fetare të marrëveshjet ligjore, institucioni i martesës dhe kontratat e lidhura me të vazhdojnë të përshtaten me nevojat dhe pritshmëritë në ndryshim të çifteve gjatë historisë.

1.2 Rrënjët e kontratës martesore në botë

Rrënjët e kontratave martesore mund të gjurmohen në qytetërimet e lashta, ku u shfaq fillimisht institucioni i martesës. Ndërsa praktikat specifike ndryshonin nëpër kultura të ndryshme, qëllimi themelor i këtyre kontratave ishte krijimi i një kuadri ligjor dhe social për bashkimin midis një burri dhe një gruaje.

Në Mesopotami, një nga qytetërimet më të hershme të njohura, kontratat martesore ishin të përhapura që në mijëvjeçarin e 3-të para Krishtit. Këto kontrata, të njohura si "tabelat e martesës", ishin dokumente të shkruara që specifikonin mënyrat dhe kushtet e martesës. Ato zakonisht përshkruanin pajën e nuses, përgjegjësitë e të dy partnerëve dhe dispozitat për ndarjen e pasurisë në rast divorci ose vdekjeje. Në mënyrë të ngjashme, në Egjiptin e lashtë, kontratat e martesës u zyrtarizuan përmes marrëveshjeve ligjore, këto kontrata detajonin detyrimet e burrit ndaj gruas së tij, si sigurimi i mbështetjes financiare dhe sigurimi i mirëqenies së saj. Ato përfshinin gjithashtu dispozita lidhur me të drejtat e trashëgimisë dhe atësisë. Në Greqinë e lashtë, kontratat martesore njiheshin si "epigamia". Këto kontrata zakonisht negocioheshin midis dhëndrit dhe babait të nuses, ku dhëndri ofronte një çmim nuseje ose pajë ndërsa kushtet e kontratës i përshkruajnë të drejtat dhe përgjegjësitë e të dyja palëve, duke përfshirë besnikërinë, mbështetjen financiare dhe premtimin e pasardhësve.

Romakët e lashtë kishin gjithashtu kontrata martesë, të quajtura "*matrimonia*". Këto kontrata ishin marrëveshje ligjrisht të detyrueshme që përcaktonin të drejtat dhe detyrimet e bashkëshortëve. Ata trajtuan çështje të tilla si pronësia, kujdestaria e fëmijëve dhe arsyet për divorc. Dy ishin llojet kryesore të martesës, gjatë etapave të ndryshme të zhvillimit të së drejtës romake, martesë me *manus* dhe pa *manus*. Martesa me *manus* ishte karakteristike në të drejtën e lashtë romake. Në periudhën më antike gruaja dilte nga familja e saj dhe hynte në familjen *agnate* të burrit. Martesa pa *manus* ishte karakteristike në periudhën klasike e post-klasike romake edhe u kthye në rregull kah fundi i Republikës. Në martesën pa *manus* pozita e gruas nuk ndryshonte, ajo mbetej e huaj për familjen *agnate* të burrit dhe nuk vendosej nën pushtetin e *pater familias* të tij.⁵

Në shumë shoqëri të lashta, kontratat e martesës nuk bazoheshin vetëm në dashuri apo zgjedhje personale, ata shpesh ndikoheshin nga konsideratat ekonomike, aleancat politike dhe statusi shoqëror. Martesat shiheshin si një mënyrë për të forcuar lidhjet familjare, për të siguruar të drejtat e trashëgimisë dhe për të siguruar vazhdimësinë e prejardhjes familjare. Feja luajti gjithashtu një rol të rëndësishëm në formësimin e kontratave martesore. Në qytetërimet e lashta, si ato në Mesopotami dhe Egjipt, ritualet dhe ceremonitë fetare ishin pjesë përbërëse e kontratës martesore. Bekimet e hyjnive ose perëndive u thirrën për të siguruar suksesin dhe jetëgjatësinë e bashkimit. Rrënjët e kontratave martesore mund të shihen si një përpjekje për të vendosur korniza ligjore dhe sociale për institucionin e martesës. Me kalimin e kohës, këto kontrata kanë evoluar për të pasqyruar ndryshimin e normave kulturore, sociale dhe fetare, si dhe sistemet ligjore. Nga qytetërimet e lashta e deri në ditët e sotme, kontratat martesore vazhdojnë të shërbejnë si dokumente të rëndësishme që përcaktojnë të drejtat, përgjegjësitë dhe pritshmëritë e çifteve që hyjnë në martesë.

⁵ Albana Metaj-Stojanova, Regjimet pasurore martesore jo me kontratë. Rasti i Republikës së Maqedonisë së Veriut me fokus krahasues me legjislacionin Shqiptar, Tiranë, 2019

1.3 Modelimi në kohë dhe hapësirë i regjimit pasuror të bashkëshortëve dhe kontratës martesore

Marrëdhëniet pasurore në familje janë modeluar në kohë dhe në hapësirë nën ndikimin nga njëra anë, të strukturës së brendshme të familjes dhe nga ana tjetër, nën ndikimin e rolit social dhe ekonomik që, në epoka të ndryshme, familjes i është përcaktuar nga shoqëria. Për këtë arsye, lind domosdoshmëria e paraqitjes së një analize të shkurtër, në planin historiko-juridik, të evoluimit të regjimit pasuror martesor dhe kontratës në disa sisteme ligjore në botë. Evolucionin e marrëdhënieve pasurore në familje, evolucionin e shkallës së autonomisë së bashkëshortëve në vetërregullimin e marrëdhënieve të tyre pasurore, të strukturës, objektit, subjekteve dhe përmbajtjes së kontratës martesore, nuk mund ta studiojmë të veçuar, nga funksioni dhe roli që një shoqëri e caktuar, në një periudhë të caktuar kohe, i jep familjes dhe martesës.⁶

Regjimi pasuror i bashkëshortëve dhe natyra e kontratave martesore kanë evoluar me kalimin e kohës për shkak të ndryshimeve shoqërore, kulturore dhe ligjore. Epoka dhe sisteme të ndryshme ligjore kanë parë ndryshime në të drejtat dhe detyrimet e bashkëshortëve brenda kontratave martesore. Ndryshimet në ligje dhe reformat ligjore kanë ndikuar në regjimet pasurore të bashkëshortëve. Për shembull, implementimi i ligjeve mbi pronën në komunitet ose e regjimeve të veçanta pronësore në juridiksione të ndryshme në momente të ndryshme kohore ka ndikuar në mënyrën se si pasuritë zotërohen dhe ndahen ndërmjet bashkëshortëve. Ndryshimi i qëndrimeve shoqërore ndaj roleve gjinore, barazisë dhe autonomisë individuale kanë ndikuar gjithashtu në regjimin pasuror brenda kontratave martesore. Koncepte të tilla si barazia gjinore, shpërndarja e barabartë e pasurive dhe marrëveshjet paramartesore kanë fituar rëndësi. Regjimi pasuror i bashkëshortëve dhe kërkesat e kontratave martesore mund të ndryshojnë në juridiksione të ndryshme, çdo vend ose sistem ligjor mund të ketë grupin e vet të ligjeve dhe rregulloreve që rregullojnë të drejtat dhe detyrimet pronësore të bashkëshortëve.

⁶ 4 Garofalo, I rapporti patrimoniali tra coniugi nel diritto internazionale privato, faqe. 14.

Faktorët kulturorë dhe fetarë mund të ndikojnë ndjeshëm në regjimin pasuror brenda kontratave martesore. Praktikrat e ndryshme kulturore dhe besimet fetare mund të ndikojnë në shpërndarjen e pronës, në të drejtat e trashëgimisë dhe të drejtat e përgjegjësitë e bashkëshortëve. Deri në shpërbërjen e Perandorisë Osmane dhe krijimin e Shtetit Jugosllav në territorin e Maqedonisë së sotme zbatohet juridiksioni turk. E drejta shtetërore konsistonte në kanunet e sulltanit dhe Kodin civil Osman (Majalla). Në këtë periudhë marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve rregulloheshin varësisht përkatësisë fetare të bashkëshortëve, komuniteti islam nga e drejta e shariatit, për atë ortodoks nga e drejta kanonike, ndërsa për popullsinë shqiptare , një ndikim të jashtëzakonshëm ka pasur e drejta zakonore shqiptare.

Nga viti 1918-1946 në Maqedoni u zbatua kodi civil i Mbretërisë serbe. Karakteristikë për këtë periudhë ishte dualizmi në rregullimin ligjor të martesës dhe marrëdhënieve bashkëshortore. Lidhja dhe shkurorëzimi i martesës rregulloheshin me norma të organeve kishtarë, ndërsa marrëdhëniet pasurore rregulloheshin me norma të vendosura nga organet ligjvënëse. Në këtë kontekst e drejta e Jugosllavisë së vjetër ka mbrojtur qëndrimin se e gjithë pasuria që bashkëshortët e fitonin gjatë jetesës bashkëshortore i takonte burrit, nëse nuk mund të argumentohej e kundërta. Vetëm pas luftës së dytë botërore, praktika juridike filloi të bazohej në parimin e barazisë së bashkëshortëve në zgjidhjen e konteksteve pasurore ndërmjet tyre. Regjimi ligjor në Jugosllavinë e vjetër nuk e parashikonte pronësinë e përbashkët të bashkëshortëve, megjithëse regjimi i pronësisë së përbashkët mund të kontraktonte prej bashkëshortëve. Korniza ligjore e njësive federale të ish Jugosllavisë së kësaj periudhe, njihte dy modele kryesore të rregullimit të marrëdhënieve pasurore të bashkëshortëve, që ishin: regjimi i pasurisë së ndarë dhe regjimi pasuror kontraktues.

⁷Në një botë gjithnjë e më të ndërlidhur, martesat ndërkufitare dhe marrëveshjet ndërkombëtare kanë shtuar kompleksitetin e modelimit të regjimeve pronësore. Në këto raste mund të lindin çështje të tilla si konfliktet juridiksionale, zgjedhja e ligjit dhe njohja e kontratave të huaja martesore. Gjatë modelimit të regjimit pasuror të bashkëshortëve dhe kontratës martesore, është e rëndësishme të merret parasysh kuadri ligjor specifik dhe konteksti kulturor

⁷ Albana Metaj-Stojanova, Regjimet pasurore jo me kontratë. Rasti i Republikës së Maqedonisë së Veriut me fokus krahasues me Legjislacionin shqiptar. Tiranë, 2019, faqe 29-30

brenda të cilit funksionon kontrata martesore. Kjo përfshin të kuptuarit e ligjeve, zakoneve dhe normave shoqërore që rregullojnë të drejtat pronësore, ndarjen e aseteve dhe rolet e bashkëshortëve brenda martesës.

1.4 Shoqëria Paraindustriale

Martesa në shoqërinë paraindustriale ishte një institucion jetësor, i cili shërbente për qëllime të ndryshme sociale, ekonomike dhe kulturore dhe lehtësoi formimin e njësive familjare, siguroi vazhdimin e prejardhjes dhe forcoi aleancat midis familjeve ose komuniteteve. Martesa ishte e vetmja bashkësi jetësore legjitime midis mashkullit dhe femrës, të gjitha bashkësitë tjera ishin dhe të gjitha lidhjet tjera midis mashkullit dhe femrës ndalohehin ose toleroheshin.⁸ Martesat rregulloheshin shpesh, duke pasur parasysh statusin shoqëror, pasurinë dhe nderin e familjes. Rolet gjinore në shoqërinë paraindustriale u përcaktuan kryesisht sipas linjave tradicionale. Burrat zakonisht ishin përgjegjës për sigurimin e familjes, për t'u angazhuar në punë bujqësore ose për të ndjekur zanate. Gratë, nga ana tjetër, ishin kryesisht përgjegjëse për punët e shtëpisë, rritjen e fëmijëve dhe mbështetjen e përpjekjeve të burrave të tyre. Këto role u ndikuan kryesisht nga besimet kulturore dhe fetare të kohës. Në atë kohë edhe të parët edhe të dytët ishin burrat.

⁹Kontratat e martesës në shoqërinë paraindustriale përshkruanin të drejtat dhe përgjegjësitë e të dy bashkëshortëve. Në mënyrë tipike, burri konsiderohej kryefamiljari, përgjegjës për vendimmarrjen dhe sigurimin e familjes. Roli i gruas përqendrohej rreth menaxhimit të shtëpisë dhe rritjes së fëmijëve. Kontrata shpesh përfshinte dispozita në lidhje me të drejtat pronësore, pajën dhe trashëgiminë. Martesa në shoqërinë paraindustriale nuk ishte pa sfida. Gratë, në veçanti, shpesh përballeshin me autonomi të kufizuar brenda kontratës martesore. Divorci ishte i rrallë dhe zakonisht i stigmatizuar, duke e bërë të vështirë për individët e bllokuar në martesa të pakënaqura ose abuzive të kërkonin lehtësim. Kontrata martesore u ndikua nga normat dhe pritshmëritë shoqërore, të cilat ndonjëherë kufizonin lirinë dhe zgjedhjen individuale. Shoqëria paraindustriale dhe kontrata e martesës ishin aspekte të ndërlidhura të

⁸ Ivo Puhani, E Drejta Romake, faqe 190

⁹Emine Zendeli, Arta Selmani-Bakui, Dejan Mickoviq, Angel Ristov, E Drejta Familjare, Tetovë, 2020, faq.39.

qytetërimit njerëzor, duke formësuar dinamikat sociale, ekonomike dhe kulturore. Kuptimi i këtyre konteksteve historike na ndihmon të vlerësojmë progresin e bërë në shoqëritë moderne, ku koncepte si barazia gjinore, liria individuale dhe zgjedhja personale kanë fituar rëndësi.

Në shoqëritë paraindustriale, koncepti i martesës dhe kontrata martesore shpesh ndryshonin nga ajo që shohim në kohët moderne. Në shumë shoqëri paraindustriale, martesat rregulloheshin zakonisht nga familjet ose anëtarët me ndikim të komunitetit. Theksi shpesh vihej në aleancat strategjike, konsideratat ekonomike dhe ruajtjen e statusit social dhe jo në zgjedhjen personale. Kontratat martesore rregulloheshin nga ligjet zakonore dhe praktikat kulturore specifike për rajonin ose komunitetin.

Në shoqëritë paraindustriale, pronësia dhe trashëgimia e pronës ishin shpesh në qendër të kontratave martesore. Martesat shiheshin si një mjet për të konsoliduar tokën, pasurinë ose burime të tjera, dhe kontrata përshkruante ndarjen dhe transferimin e këtyre pasurive. Rolet gjinore zakonisht përcaktoheshin në mënyrë rigoroze në shoqëritë paraindustriale dhe kontratat e martesës pasqyronin norma shoqërore. Kontratat specifikonin rolet dhe përgjegjësitë e secilit bashkëshort, duke përfshirë pritshmëritë në lidhje me detyrat shtëpiake, rritjen e fëmijëve dhe detyrimet shoqërore. Kontratat martesore luajtën një rol të rëndësishëm në ruajtjen e stabilitetit social dhe ekonomik brenda shoqërive paraindustriale, ato ndihmuan në krijimin e aleancave ndërmjet familjeve, nxitjen e bashkëpunimit ekonomik dhe sigurimin e vazhimit të linjave familjare. Në shumë raste, autonomia individuale dhe zgjedhja personale ishin më pak të theksuara në shoqëritë paraindustriale në krahasim me kohët moderne. Kontratat martesore shpesh shiheshin si një marrëveshje detyruese jo vetëm midis individëve, por edhe midis familjeve ose komuniteteve.

1.5 Shoqëria pas Revolucionit Industrial

Revolucioni industrial, i cili solli si pasojë zhvlerësimin e pronësisë latifondiste dhe zbehjen e rolit të familjes si qendra e prodhimit dhe konsumit, ndikoi thellësisht në rimodelimin e marrëdhënieve pasurore në familje. Së pari, familja megjithëse nuk humbet rolin qendror social, humbet rolin e saj si njësi prodhuese, duke mbetur tashmë vetëm një njësi konsumi e të mirave, që prodhohen jashtë saj. Së dyti, në aspektin ekonomik pasuria e luajtshme dhe fitimet e aktivitetit ekonomik, marrin një rëndësi më të madhe në raport me pasurinë e paluajtshme, duke sjellë në mënyrë të paevitueshme humbjen e rëndësisë së pronës së madhe latifondiste. Së treti, duhet të marrim në konsideratë procesin e urbanizimit dhe shpërndarjes së pasurisë në një gamë më të gjerë të shoqërisë.

Modeli i ri i familjes kërkonte domosdoshmërisht ndërtimin e një modeli të ri të marrëdhënieve pasurore në familje, të cilat të garantonin shpërndarjen e detyrave në familje dhe pjesëmarrjen e bashkëshortëve në pasuritë e fituara gjatë martesës, me kontributin e përbashkët të tyre. Dy faktorë të tjerë të rëndësishëm ndikuan në rimodelimin e regjimeve pasurore martesore në shoqërinë industriale: a) emancipimi i gruas dhe roli i ri ekonomiko-social që shoqëria industriale i jep asaj; dhe b) afirmimi, në legjislacionet e shteteve demokratike, në nivelin kushtetues, i parimit të barazisë juridike të burrit dhe gruas. Bazuar mbi zhvillimet e reja ekonomiko-sociale, me qëllim përshtatjen e regjimit pasuror martesor me këto zhvillime, sistemet juridike kanë operuar në dy nivele: Nivelin primar: bazuar në parimin e solidaritetit, është parashikuar detyrimi i përbashkët i të dy bashkëshortëve në mbajtjen e familjes, nëpërmjet institutit të kontributit të përbashkët material për nevojat e familjes; b) Në nivelin sekondar: krijimi i regjimeve ligjore, që garantojnë një rishpërndarje më të drejtë, në përfundim të martesës, të pasurisë së fituar gjatë saj nga secili prej bashkëshortëve dhe nga ana tjetër, garantimi i parimit të administrimit të përbashkët të pasurisë së fituar gjatë martesës.¹⁰

Gjatë periudhës pas Revolucionit Industrial, kontratat martesore pësuan ndryshime të rëndësishme. Para Revolucionit Industrial, martesat rregulloheshin shpesh nga familjet për arsye

¹⁰ Eniana Qarri, Kontrata martesore, Tiranë, 2014

ekonomike dhe sociale. Megjithatë, me rritjen e industrializimit dhe urbanizimit, u shfaqën dinamika të reja sociale dhe ekonomike, duke ndikuar në natyrën e kontratave martesore. Një ndryshim i dukshëm ishte kalimi drejt martesës me dashuri, ku individët kërkonin përmbushje emocionale dhe dashuri në marrëdhëniet e tyre, në vend të konsideratave rreptësisht ekonomike ose strategjike, kjo çoi në një theks më të madh në zgjedhjen personale në zgjedhjen e një bashkëshorti dhe një dëshirë për lumturi reciproke brenda martesës. Për më tepër, derisa industrializimi krijoi mundësi të reja pune dhe rriti pavarësinë ekonomike, gratë fituan më shumë liri në kontratat martesore, ata filluan të kenë ndikim më të madh në vendimet në lidhje me martesat e tyre dhe kushtet e bashkimit të tyre, koncepti i prikës, ku familja e nuses siguronte burime financiare për familjen e dhëndrit, filloi të binte dhe fokusi u zhvendos drejt të drejtave individuale dhe barazisë brenda martesës.

Ligjërisht, kontratat e martesës filluan të përfshijnë dispozita që lidhen me të drejtat pronësore, trashëgiminë dhe divorcin. Rritja e kapitalizmit industrial krijoi nevojën për rregulla të qarta që rregullojnë pronësinë dhe ndarjen e pronës në rast të shpërbërjes së martesës. Ligjet në lidhje me divorcin gjithashtu evoluuan gjatë kësaj periudhe, duke i lejuar individët të zgjidhin ligjërisht martesat që nuk ishin më të qëndrueshme.

Në përgjithësi, Revolucioni Industrial solli ndryshime të rëndësishme në kontratat martesore, duke kaluar nga marrëveshjet kryesisht ekonomike dhe sociale në marrëdhënie të bazuara në dashuri, zgjedhje personale dhe mbrojtje ligjore. Vlen të theksohet se as në të drejtën revolucionare e as në kodin civil të Napoleonit të vitit 1804 martesa nuk paraqiste kontratë të thjeshtë, e cila varej vetëm nga vullneti i palëve, kushtet për lidhjen e martesës, procedura për lidhjen e saj, të drejtat dhe detyrat e bashkëshortëve martesorë, mundësia për shkurorëzimin e martesës, të gjitha këto çështje ishin nën kontrollin e organeve shtetërore.¹¹

Në shoqërinë pas Revolucionit Industrial, kontratat martesore vazhduan të luanin një rol në vendosjen e të drejtave dhe detyrimeve të bashkëshortëve, por natyra dhe rëndësia e tyre evoluuan krahas ndryshimeve të shkaktuara nga industrializimi. Këtu janë disa aspekte për t'u

¹¹ Emine Zendeli, Arta Selmani-Bakui, Dejan Mickoviq, Angel Ristov, E Drejta Familjare, Tetovë, 2020, fq. 38.

marrë parasysh: Revolucioni Industrial solli ndryshime në rolet dhe pritjet gjinore. Me rritjen e punës me pagë, si burrat ashtu edhe gratë u bënë më të pavarur ekonomikisht. Kjo ndikoi në dinamikën brenda martesave dhe në kushtet e diskutuara në kontratat martesore.

Me përparimin e industrializimit, pasuria e akumuluar dhe pronësia e pronës u bënë gjithnjë e më të rëndësishme. Kontratat martesore reflektuan këtë ndryshim duke adresuar të drejtat pronësore, trashëgiminë dhe marrëveshjet financiare ndërmjet bashkëshortëve. Industrializimi çoi në ndarjen e punës dhe jetës në shtëpi, me burrat që punonin kryesisht jashtë shtëpisë në fabrika ose zyra. Kjo ndarje e punës ndikoi në dinamikën martesore dhe mund të jetë reflektuar në kontratat martesore, duke adresuar pritshmëritë rreth roleve dhe përgjegjësi të secilit bashkëshort. Revolucioni Industrial krijoi mundësi për lëvizshmëri sociale, duke i lejuar individët dhe familjet të ngjiten në shkallët sociale.

Kontratat e martesës mund të përfshijnë dispozita që lidhen me statusin social, aspiratat dhe pritshmëritë për një standard më të lartë jetese. Ndërsa shoqëritë iu përshtatën ndryshimeve të shkaktuara nga industrializimi, sistemet ligjore evoluuan për të adresuar realitetet e reja sociale dhe ekonomike. Ligjet dhe rregulloret e martesës u përditësuan për të pasqyruar këto ndryshime dhe kontratat e martesës i nënshtroheshin kuadrit ligjor në fuqi. Revolucioni Industrial solli ndryshime të rëndësishme në shoqëri dhe kontratat martesore u ndikuan nga këto transformime, duke reflektuar nevojat dhe pritjet në zhvillim të çifteve në ndryshimin e peizazhit ekonomik dhe social.

Pas Revolucionit Industrial gratë fituan më shumë pavarësi ekonomike dhe të drejta ligjore gjatë Revolucionit Industrial, kontratat e martesës mund të shërbenin gjithashtu si një mjet për të mbrojtur interesat e tyre financiare. Këto kontrata mund të përfshijnë dispozita për mbështetjen e bashkëshortëve, pronësinë e pronës dhe mbrojtjen e të drejtave trashëgimore të grave. Revolucioni Industrial pa shfaqjen e marrëveshjeve paramartesore, të cilat i lejonin çiftet të vendosnin terma dhe kushte përpara se të lidhnin martesë. Këto marrëveshje shpesh trajtonin ndarjen e pronës dhe çështjet financiare, duke synuar mbrojtjen e interesave të të dyja palëve në rast divorci ose ndarjeje. Me ngritjen e kapitalizmit industrial, punëdhënësit ndonjëherë u

kërkonin punonjësve të tyre të nënshkruanin kontrata ose marrëveshje martesore si kusht punësimi. Këto kontrata mund të rregullojnë aspekte të tilla si sjellja e punonjësit, rregullimet e jetesës ose kufizimet në martesën dhe jetën familjare. Kontrata të tilla ishin më të zakonshme në industri të caktuara, si minierat apo fabrikat e Kontratave të martesore në shoqërinë pas Revolucionit Industrial u ndikuan nga faktorë më të gjerë social dhe ekonomik. Faktorë të tillë si klasa sociale, pasuria dhe pritjet sociale mund të formësojnë përmbajtjen dhe rëndësinë e kontratave martesore. Për shembull, kontratat ndërmjet shtresave të larta mund të përfshijnë dispozita që lidhen me prikat, pasuritë dhe ruajtjen e statusit social. Revolucioni Industrial solli ndryshime në qëndrimet dhe vlerat kulturore ndaj martesës. Martesat e rregulluara tradicionale u bënë më pak të zakonshme dhe dashuria dhe shoqëria u bënë gjithnjë e më shumë konsiderata kryesore në marrëdhëniet martesore. Kontratave të martesës mund të pasqyrojnë këto vlera në ndryshim, duke theksuar pëlqimin reciprok, mbështetjen emocionale dhe përgjegjësitë e përbashkëta.

Është e rëndësishme të theksohet se kontratat e martesës gjatë kësaj periudhe nuk ishin aq të përhapura sa janë në shoqërinë bashkëkohore. Ata ishin më të përhapur në mesin e klasave më të pasura që kishin pasuri më të mëdha për t'u mbrojtur. Detajet specifike dhe prevalenca e kontratave martesore ndryshonin në mes të rajoneve dhe klasave shoqërore gjatë kësaj kohe të transformimit shoqëror.

1.6 Kontrata Martesore në të drejtën Zakonore Shqiptare

Krahas së drejtës së Perandorisë Osmane, në territoret e banuara nga Shqiptarët është zbatuar edhe e drejta zakonore etnike ose lokale si burim i veçantë për rregullimin e marrëdhënieve juridiko-civile në ato hapësira dhe ndërmjet personave, ku nuk arriti të imponohet në tërësi ose pjesërisht e drejta turke, për shkak se nuk donin ta respektonin ose nuk kishin njohuri për të drejtën e shtruar turke.¹²

¹² Abdullah Aliu, E drejta Civile. Pjesa e Përgjithshme, faqe, 139.

Martesa në të drejtën zakonore shqiptare përbënte realizimin, vënien në jetë të marrëveshjes së përfunduar ndërmjet familjes së djalit dhe të vajzës në fazën e fejesës, plotësimin e premtimit të dhënë, kështu që nuk kishte nevojë për një marrëveshje të re. Megjithatë martesa ishte një institut më vete, sepse krijonte një gjendje të re faktike dhe juridike për palët. Kanunet përmbanin mjaft norma juridike që rregullonin marrëdhëniet ndërmjet bashkëshortëve si dhe marrëdhëniet ndërmjet familjeve të djalit dhe vajzës. Martesa me kunorë ishte forma më e pëlqyer e martesës në kanune¹³.

Kanuni I Lekë Dukagjinit e njihte edhe Sheji-n i cili përbëhej nga një unazë që I dhurohej vajzës në rast të lidhjes së martesës I cili nuk guxonte as të ndërrohej e as të kthehet.¹⁴ Këto norma juridike gërshetoheshin me norma morale, zakone të ndryshme, por dalloheshin qartë prej tyre, sepse sillnin gjithmonë rrjedhoja juridike. Pavarësisht nga premtimi I bërë gjatë fejesës, në fund të fundit bashkimi I djalit dhe vajzës në martesë përbënte bazën e krijimit të familjes. Familja e re e krijuar nga çifti I bashkëshortëve dhe fëmijët e tyre hynte në përbërjen e familjes së madhe patriarkale, merrte përsipër të drejtat dhe detyrimet¹⁵ e caktuara që buronin nga e drejta zakonore, por nuk e humbiste individualitetin e vet. Familja e madhe përbëhej pikërisht nga disa familje të tilla të vogla të cilat në kushte të caktuara mund të veçoheshin e të jetonin më vete¹⁶.

Në të drejtën zakonore shqiptare, kontrata martesore ishte e njohur si "martesa e besës", e cila kishte një rëndësi të madhe. Kjo praktikë zakonore ka qenë një traditë e gjatë brenda kulturës shqiptare, megjithëse mund të ndryshojë në specifikat e saj në rajone dhe komunitete të ndryshme. Kontrata e martesës në të drejtën zakonore shqiptare shërbente si një marrëveshje ligjërisht e detyrueshme ndërmjet familjeve të nuses dhe dhëndrit, e cila përshkruante aspekte të ndryshme të martesës, të tilla si prika, marrëveshjet financiare dhe të drejtat dhe përgjegjësitë e të dyja palëve. Në të drejtën zakonore shqiptare, specifikat e një kontrate martesore dhe kohëzgjatja e kontratës varej nga negociatat dhe marrëveshjet e arritura ndërmjet familjeve të përfshira. Një element thelbësor i kontratës martesore ishte prika, e njohur si "çifteli". Prika

¹³ Kanuni i Lekë Dukagjinit, Kapitulli XI, Martesa, faqe 19

¹⁴ Kanuni i Lekë Dukagjinit, Kapitulli XI, Martesa, faqe 25

¹⁵ Aleks Luarasi, Marrëdhëniet Familjare, faqe 115

¹⁶ Aleks Luarasi, Marrëdhëniet Familjare, faqe 116

zakonisht përbëhej nga sende me vlerë, si tokë, bagëti ose para, të cilat i jepen nga familja e nuses familjes së dhëndrit. Prika shërbente si një formë sigurie për nusen dhe siguronte mirëqenien e saj financiare brenda martesës. Prika përshkruante pajën ose “çiftelinë” e rënë dakord që familja e dhëndrit do t'i siguronte nuses ose familjes së saj. Kjo mund të përfshijë bagëti, tokë ose pasuri të tjera të vlefshme. Për më tepër, kontrata martesore shpesh përfshinte dispozita në lidhje me shpërndarjen e pasurisë dhe të drejtat e trashëgimisë. Këto dispozita synonin të mbrojnë interesat e të dyja palëve dhe të familjeve të tyre, duke siguruar një ndarje të drejtë të pasurisë në rast divorci ose vdekjeje të bashkëshortit. Për më tepër, kontrata e martesës specifikonte gjithashtu rolet dhe përgjegjësitë e secilit bashkëshort brenda martesës. Është e rëndësishme të theksohet se ndërkohë që kontrata e martesës në të drejtën zakonore shqiptare kishte rëndësi kulturore, ajo nuk kishte të njëjtin status ligjor si një kontratë martese civile e njohur nga shteti.

Në Shqipëri, martesa civile është forma e njohur ligjrisht e martesës dhe çiftëve u kërkohet të regjistrojnë martesën e tyre pranë autoriteteve shtetërore për të marrë mbrojtje ligjore. Në përgjithësi, kontrata e martesës në të drejtën zakonore shqiptare pasqyron vlerat dhe traditat kulturore të shoqërisë, duke ofruar një kuadër për të drejtat dhe detyrimet e të dy bashkëshortëve dhe familjeve të tyre. Gjithashtu vlen të theksohet se RMV nuk ka një të drejtë zakonore të veten, por e drejta zakonore shqiptare ka pasur ndikim në rregullimin e marrëdhënieve shoqërore dhe familjare të popullsisë shqiptare, që ka jetuar në territorin e sotëm të RMV.¹⁷ Është e rëndësishme të theksohet se e drejta zakonore shqiptare ndryshonte në rajone të ndryshme dhe praktikat mund të ndryshojnë në bazë të zakoneve dhe traditave lokale. Për më tepër, kornizat moderne ligjore, si Kodi i Familjes i Shqipërisë, kanë futur dispozita statutores që rregullojnë kontratat e martesës dhe çështjet familjare.

¹⁷ Albana Metaj-Stojanova, Regjimet pasurore jo me kontratë rasti I Republikës së Maqedonisë së Veriut me fokus krahasues me legjislacionin shqiptar, Tiranë, 2019, faqe 28

1.7 E Drejta Kanonike

Në të drejtën kanonike shqiptare, kontrata martesore zë një vend të rëndësishëm pasi ajo funksionon në kuadrin e mësimave dhe rregulloreve të Kishës Katolike. E drejta kanonike i referohet ligjit kishtar që rregullon Kishën Katolike dhe anëtarët e saj.

Në kuadrin e martesës, e drejta kanonike në Shqipëri ndjek parimet e përcaktuara nga Kodi i së Drejtës Kanonike, i cili është ligji universal që rregullon Kishën Katolike. Ky kod përshkruan rregullat dhe procedurat për aspekte të ndryshme të jetës kishtarë, duke përfshirë martesën. Kontrata martesore në të drejtën kanonike shqiptare njihet si “pëlqimi martesor”, që i referohet marrëveshjes së ndërsjellë mes nuses dhe dhëndrit për të lidhur një martesë sakramentale. Sipas ligjit kanunor, martesa konsiderohet një besëlidhje e shenjtë midis një burri dhe një gruaje dhe është një angazhim i përjetshëm.

Pëlqimi martesor në të drejtën kanonike shqiptare thekson rëndësinë e vullnetit të lirë dhe të pëlqimit të informuar. Të dyja palët duhet të japin me dëshirë dhe lirisht pëlqimin e tyre për lidhjen e martesës. Ata duhet të kuptojnë natyrën e zotimit që po bëjnë dhe të jenë plotësisht të vetëdijshëm për të drejtat dhe përgjegjësitë e tyre brenda sakramentit të martesës. Ligji kanunor kërkon edhe praninë e dëshmitarëve gjatë ceremonisë martesore, të cilët vërtetojnë vlefshmërinë e pëlqimit të shkëmbyer nga çifti. Këta dëshmitarë luajnë një rol vendimtar në sigurimin e integritetit të kontratës martesore brenda kontekstit të kishës. Për më tepër, kontrata martesore në të drejtën kanonike shqiptare njihet pazgjidhshmërinë e martesës, që do të thotë se lidhja midis bashkëshortëve konsiderohet e përhershme dhe nuk mund të zgjidhet përveçse në rrethana specifike të njohura nga kisha, si p.sh. shpallja e pavlefshmërisë.

Është e rëndësishme të theksohet se ndërkohë që kontrata e martesës në ligjin kanunor shqiptar është e detyrueshme brenda Kishës Katolike, çifteve u kërkohet gjithashtu të përmbushin kërkesat ligjore për martesën civile të njohura nga shteti. Kjo do të thotë se ata duhet të respektojnë ligjet e qeverisë shqiptare për regjistrimin dhe dokumentacionin e martesës. E drejta kanonike thekson gjithashtu rëndësinë e disa parakushteve për një martesë të vlefshme katolike, të tilla si mungesa e ndonjë pengese (siç është një martesë e mëparshme e vlefshme)

dhe përmbushja e disa formaliteteve, duke përfshirë praninë e një prifti për të kryer martesën. Në mënyrë të përmbledhur, kontrata martesore në të drejtën kanonike shqiptare thekson natyrën sakramentale të martesës brenda Kishës Katolike. Ai nënvizon rëndësinë e pëlqimit të lirë, dëshmitarëve dhe angazhimit të përjetshëm ndërmjet bashkëshortëve bazuar në mësimet dhe parimet e besimit katolik.

Reformat e Revolucionit Francez në fushën e së drejtës martesore shkaktuan ndryshime rrënjësore në dogmën e kishës katolike mbi martesën. Më 1787 Parlamenti Francez, nën presionin e madh të lëvizjes të cilën e drejtonin dijetari Firgo dhe Molerb, nxorri urdhëresën me të cilën ortodoksëve u lejohej forma special e martesës civile. E ndikuar nga reformat e Revolucionit Francez me nenin 152 të Kodit Civil të vitit 1929. Mbretëria shqiptare përcakton formën civile të martesës si formë të obligueshme, ashtu që para se të celebrohet martesa përpara ofiqarit të gjendjes civile, nuk mund të bëhej asnjë ceremoni martesore fetare. Madje, fetarët, të cilët nuk respektonin normat ligjore dhe shkaktonin kundërvajtje, dënoheshin me ndëshkime të caktuara në kodin penal. Ndërkaq me nenin 8 të Kodit të familjes të vitit 2003, Republika e Shqipërisë vazhdon traditën e krijuar të formës civile të martesës, duke përcaktuar se martesa lidhet përpara nëpunësit të gjendjes civile, me pëlqimin e lire të dy bashkëshortëve të ardhshëm.

Me dispozitat e nenit 15 të Ligjit të Maqedonisë për familjen po ashtu parashohin formën civile të detyrueshme për lidhjen e martesës. Kështu arrihet që të eliminohen plotësisht normat kanonike material në të drejtën martesore, si dhe të bëhet përjashtimi i kompetencës së gjykatave të shenjta për gjykimin e kontesteve martesore. Në vend të tyre paraqiten gjykatat e rregullta, të cilët zbatojnë ligjet e miratuara nga organet përkatëse shtetërore. Kjo do të thotë se forma civile e lidhjes së martesës është detyruese. Por, pas lidhjes së martesës civile nuk ndalohej lidhja e martesës fetare përpara organeve të organizatave fetare, nëse një gjë të tillë e dëshirojnë bashkëshortët.¹⁸

¹⁸ Hamdi Podvorica, E drejta familjare, faqe 63

1.8 Kontrata Martesore në të drejtën e Perandorisë Osmane

Gjatë kohës së Perandorisë Osmane, kontratat martesore, të njohura si "*katb al-kitab*" ose "*nikah*", luajtën një rol të rëndësishëm në rregullimin e martesave dhe jetës familjare. Perandoria Osmane shtrihej në disa shekuj dhe praktikat dhe rregulloret rreth kontratave martesore evoluuan me kalimin e kohës. Kontratat martesore në Perandorinë Osmane bazoheshin në mënyrë tipike në ligjin islam, duke u mbështetur nga parimet e Sheriatit.

E drejta e sheriatit është zhvilluar në bazë të njohurive nga e drejta zakonore e shteteve arabe para-islame. Sheriati siç quhet e drejta islamike, është kompleksiteti i ligjeve hyjnore që myslimani i zellshëm i respekton nëse ai kërkon t'i zbatojë ligjet e fesë.¹⁹

Burimet e së drejtës civile për rregullimin e marrëdhënieve juridiko-civile, në kohën e Turqisë ishin dy llojesh: e drejta e sheriatit si e drejtë për tërë Perandorinë Osmane dhe legjislacionin turk si dhe e drejta shtetërore turke. Krahas këtyre të drejtave të përmendura gjithmonë është zbatuar edhe e drejta zakonore etnike ose lokale si burim i veçantë për rregullimin e marrëdhënieve juridiko civile në ato hapësira dhe ndërmjet personave ku nuk arriti të imponohet në tërësi ose pjesërisht e drejta turke, për shkak se nuk dëshironin ta respektojnë ose nuk kishin njohuri për të drejtën e shtruar turke²⁰.

Kontrata shërbente si një marrëveshje ligjore midis burrit dhe gruas, duke përcaktuar të drejtat, përgjegjësitë dhe detyrimet e tyre brenda martesës. Shpesh ishte negociuar dhe rënë dakord nga familjet e çiftit, me pëlqimin e individëve të përfshirë. Kontrata martesore mbulonte aspekte të ndryshme, duke përfshirë edhe *mahrin* (pajën), e cila ishte një dhuratë financiare që burri i jepej gruas. *Mahri* shërbente si një formë sigurie financiare për gruan dhe mund të përfshinte para, pronë ose pasuri të tjera të vlefshme. Shuma dhe natyra e *mahrit* u ra dakord dhe u specifikua në kontratë. Për arsye se *mahri* bën pjesë në pasurinë e veçantë të

¹⁹ Abullah Aliu, E Drejta Civile. Pjesa e Përgjithshme, faqe, 137.

²⁰ Abdullah Aliu, E drejta Civile. Pjesa e Përgjithshme, faqe, 139.

bashkëshortëve, bashkëshorti nuk ka të drejtë që në rastin e shkurorëzimit të kërkojë kthimin e tij.

Në RMV, instituti mahrit vazhdon të zbatohet rëndom nga shtetasit e komunitetit islam, kryesisht të etnisë shqiptare, por edhe turke apo boshnjake, ndërkohë që në territorin shqiptar përbën më shumë një rudiment të së kaluarës.²¹ Kontrata trajtonte edhe çështje të tjera të rëndësishme, si mbajtja dhe mbështetja e gruas, të drejtat e trashëgimisë dhe dispozitat që lidhen me divorcin. Ligji islam jepte udhëzime për këto çështje, por zakonet dhe traditat lokale mund të ndikonin gjithashtu në kushtet specifike të përfshira në kontratë. Në disa raste, kontratat e martesës gjatë Perandorisë Osmane mund të përfshinin disa gra, pasi poligamia lejohej sipas ligjit islam. Megjithatë, disa kushte dhe kufizime u vendosën për të rregulluar martesat poligame, duke siguruar drejtësi dhe drejtësi midis grave. Kontratat e martesës në Perandorinë Osmane zakonisht regjistroheshin nga autoritetet fetare, të tilla si kadi (gjyqtarët islamë), të cilët vepronin si dëshmitarë dhe siguronin përputhjen e kontratës me parimet ligjore islame. Këto kontrata konsideroheshin ligjërish të detyrueshme dhe siguronin një kornizë për të drejtat dhe detyrimet e të dy bashkëshortëve brenda martesës. Një kontratë martese gjatë kohës së Perandorisë Osmane zakonisht përfshinte disa elementë dhe dispozita kyçe. Kontrata identifikonte dy individët që hynin në martesë, duke përfshirë emrat e tyre, moshën dhe çdo informacion tjetër përkatës. Kontrata e martesës gjithashtu specifikonte shumën e mahrit, që është pagesa financiare ose dhurata që i jepte dhëndri nuses. Mahri bëhej me dakordimin nga të dyja palët dhe mund të përfshinte para, pronë ose asete të tjera të vlefshme.

Kontrata përshkruante të drejtat dhe përgjegjësitë e secilit bashkëshort brenda martesës. Kjo mund të përfshijë çështje të tilla si ndarja e detyrave shtëpiake, detyrimet financiare dhe pritshmëritë për rritjen e fëmijëve. Kontrata zakonisht dëshmohej nga individë të besuar të cilët

²¹ Albana Metaj-Stojanova, *Regjimet pasurore jo me kontratë. Rasti i Republikës së Maqedonisë së Veriut me fokus krahasues me legjislacionin shqiptar*. Tiranë, 2019

mund të vërtetonin vlefshmërinë e marrëveshjes. Emrat dhe nënshkrimet e tyre përfshiheshin në kontratë.

1.9 Kontrata Martesore në Kodin Civil shqiptar të vitit 1929

Kodi Civil i Mbretërisë Shqiptare, i cili hyri në fuqi më 1 Prill të vitit 1929, u hartua sipas modelit të Kodit Civil francez të vitit 1804, atij italian të vitit 1865 dhe sipas një modeli të përbashkët franko-italian, i cili nuk u miratua asnjëherë. Ky kod përfaqësonte një progres të mirëfilltë dhe është gjykuar nga doktrina juridike, në raport me kushtet shoqërore në të cilat u miratua, si legjislacioni më i mirë civil, që nga koha e krijimit të shtetit shqiptar e deri më sot²².

Kodi Civil i Zogut pati një rëndësi të madhe për kohën kur u miratua, sepse për herë të parë parashikonte një rregullim unik të marrëdhënieve familjare në Shqipëri, pavarësisht nga besimi fetar i anëtarëve të familjes, por në praktikë gjeti zbatim me shumë vështirësi për shkak të ndikimit të fuqishëm që vazhduan të kishin e drejta zakonore dhe normat fetare. Kujtojmë këtu që, deri në hyrjen në fuqi të Kodit Civil, të vitit 1929, marrëdhëniet familjare rregulloheshin sipas normave të së drejtës zakonore si dhe mbi bazën e besimit fetar të subjekteve, në këtë kuadër Kodi pati një rëndësi të madhe për kohën, sepse vendosi mbi baza ligjore marrëdhëniet familjare, të cilat do të ishin unike për të gjithë Shqipërinë. Megjithatë, në praktikë, referuar normave rregulluese të marrëdhënieve familjare, Kodi gjeti zbatim të pakët për shkak të ndikimeve të mëdha të së drejtës zakonore dhe normave fetare. Bazuar në nenin 1321 të Kodit Civil të Zogut, marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve “*shoqënia bashkëshortore*”, rregullohen nga kontrata e palëve “*konvencione*” dhe prej ligjit. Për rrjedhojë, si rregull i përgjithshëm marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve rregullohen mbi bazën e kontratës martesore dhe vetëm në mungesë të një marrëveshje ndërmjet bashkëshortëve, do të zbatohet regjimi ligjor “*bashkëpasunimi midis bashkëshortëve*” (nenet 1376-1389).²³ Kodi Civil Shqiptar i vitit 1929 përfshinte dispozita lidhur me kontratat martesore, të cilat i lejonin çiftet të vendosnin disa kushte në lidhje me martesën e tyre. Këto kontrata siguruan një mjet për çiftet që të

²² Sonila Omari, E drejtë familjare, faqe. 21

²³ Eniana Qarri, Kontrata martesore, Tiranë, 2014

përshtatnin marrëveshjet e tyre martesore në një farë mase, bazuar në preferencat dhe rrethanat e tyre individuale, vlen të përmendet se kontratat e martesës zakonisht mbulonin fusha të tilla si të drejtat pronësore, marrëveshjet financiare, mbështetja bashkëshortore dhe dispozita të tjera të dakorduara reciprokisht. Kodi Civil Shqiptar i vitit 1929, i cili ishte në fuqi deri në zëvendësimin e tij, përmbante dispozita lidhur me kontratat martesore. Këto kontrata i lejonin çiftet të vendosnin terma dhe kushte specifike në lidhje me martesën e tyre. Në Kodin Civil Shqiptar të vitit 1929, kontrata e martesës u jepte çifteve mundësinë për të vendosur kushte specifike për martesën e tyre.

1.10 Kontrata Martesore në Shtetet Socialiste

Pavarësisht ndryshimeve ndërmjet shteteve të ndryshme, e drejta familjare e shteteve socialiste paraqet disa karakteristika të përbashkëta, që e dallojnë atë nga e drejta e familjare e shteteve të tjera evropiane, karakteristikë kryesore e cila, ishte sanksionimi në ligj i barazisë formale të burrit dhe gruas, në të gjitha aspektet e jetës sociale dhe familjare. Ndryshimet ligjore dhe ideologjike ndërmjet të drejtës familjare të familjes ligjore romano-gjermanike dhe asaj socialiste, mund të përmbledhen në këto pika kryesore: Së pari, eliminimi i elementëve të bazuar mbi “ndryshimin e klasave” dhe elementëve diskriminues në të drejtën familjare, si p.sh.: privilegjet e bazuar në origjinën sociale, përkatësinë klasore, ndryshimet raciale, fetare dhe kombëtare, si dhe eliminimi i të gjitha ndikimeve të fesë mbi pushtetin legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor në fushën e të drejtës familjare. Ndarjen e plotë të shtetit nga besimet fetare dhe transferimin tek shteti të të gjitha pushteteve që, institucionet fetare ushtronin mbi marrëdhëniet familjare. Së dyti, proklamimi i “lirisë së martesës”, nëpërmjet idesë së institucionalizimit të dashurisë së lirë dhe eliminimit të martesave bazuar mbi përkatësinë klasore të individëve, nëpërmjet lehtësimit të kushteve të lidhjes dhe zgjidhjes së martesës. Së treti, eliminimi i strukturës patriarkale të familjes, kryesisht eliminimi i pabarazisë formale të burrit dhe gruas në marrëdhëniet me fëmijët, eliminimi i të gjitha formave të diskriminimit të bazuar mbi gjininë dhe moshën dhe veçanërisht mbi origjinën familjare, si p.sh.: dallimet midis fëmijëve të lindur nga martesa dhe atyre të lindur jashtë martese. Së katërti, përpjekjen e rritjes

së përfshirjes së gruas në të gjitha aspektet e jetës dhe krijimi i kushteve për një ndarje të re dhe të ndryshme të roleve në familje ndërmjet burrit dhe gruas, si dhe marrjen e masave ligjore, që kishin për qëllim barazinë e bashkëshortëve në të drejta dhe detyrime.

Qeveritë e reja që, erdhën në pushtet, në vendet socialiste, abroguan të gjitha ligjet borgjeze duke i zëvendësuar ato me ligje të reja të cilat reflektonin ideologjinë e re socialiste. Këto ligje ishin të bazuara në parimin e barazisë formale të burrit dhe gruas. Në kuadër të marrëdhënieve pasurore martesore, u preferua regjimi i bashkësisë universale shoqëruar me të drejtën e administrimit të përbashkët të pasurisë në bashkësi si dhe u mohua plotësisht e drejta e bashkëshortëve për vetë-rregullimin e regjimit pasuror martesor.²⁴

Në shtetet socialiste, kontratat martesore shpesh shërbejnë për të vendosur të drejtat, detyrimet dhe përgjegjësitë e bashkëshortëve brenda kuadrit të parimeve socialiste. Këto kontrata synojnë të promovojnë barazinë, mirëqenien kolektive dhe mbrojtjen e interesave individuale dhe kolektive. Kontratat e martesës në këto shtete shpesh trajtojnë pronësinë dhe menaxhimin e aseteve të fituara gjatë martesës, duke siguruar që interesat kolektive të mbrohen duke marrë parasysh të drejtat e bashkëshortëve individualë. Kontratat e martesës mund të përfshijnë dispozita që lidhen me shpërndarjen e barabartë të burimeve financiare, duke siguruar që të dy bashkëshortët të kenë akses në mbështetje financiare dhe burime sipas nevojave të tyre dhe në përputhje me qëllimet socio-ekonomike të shtetit.

Shtetet socialiste shpesh theksojnë ofrimin e përfitimeve të mirëqenies sociale për të mbështetur familjet dhe për të promovuar mirëqenien. Kontratat e martesës mund të trajtojnë të drejtat për përfitime sociale, kujdes shëndetësor, arsim dhe shërbime të tjera sociale, duke siguruar që bashkëshortët dhe fëmijët e tyre të marrin mbështetjen e duhur nga shteti. Shtetet socialiste zakonisht përpiqen për barazi gjinore. Kontratat e martesës në këto shtete mund të përfshijnë dispozita që promovojnë të drejta dhe mundësi të barabarta për të dy bashkëshortët, duke përfshirë ndarjen e barabartë të punëve të shtëpisë, vendimmarrjen dhe përgjegjësitë për rritjen e fëmijëve.

²⁴ Eniana Qarri, Kontrata martesore, Tiranë 2014, faqe 43.

Shtetet socialiste në përgjithësi kanë ligje dhe procedura specifike për zgjidhjen e martesave. Kontratat e martesës mund të përshkruajnë procesin dhe konsideratat për divorcin ose ndarjen, duke përfshirë ndarjen e pasurisë, rregullimet e kujdestarisë për fëmijët dhe mbështetjen e mundshme të bashkëshortit, nëse është e zbatueshme, në përputhje me ligjet e shtetit. Kontratat e martesës në shtetet socialiste janë ndikuar nga parimet dhe ideologjitë e socializmit, të cilat kanë prioritet mirëqenien kolektive, barazinë dhe interesat e shtetit mbi të drejtat dhe autonominë individuale. Në këto shtete, koncepti i martesës shpesh shtrihet përtej marrëdhënieve personale midis dy individëve dhe shihet si një institucion social me implikime më të gjera. Një aspekt kyç i kontratave martesore në shtetet socialiste është theksimi i përgjegjësi dhe detyrimeve kolektive të çiftit ndaj shtetit dhe shoqërisë. Martesa shihet si një mjet për të forcuar kohezionin social dhe për të kontribuar në zhvillimin e një shoqërie socialiste. Çiftet pritet të përmbushin detyrat e tyre si anëtarë produktivë të shoqërisë dhe të marrin pjesë aktive në ndërtimin e një sistemi socialist. Në shumë shtete socialiste, kuadri ligjor që rregullon kontratat martesore synon të sigurojë barazinë gjinore dhe të eliminojë rolet dhe hierarkitë tradicionale gjinore. Shpesh përfshihen dispozita për të promovuar të drejta dhe mundësi të barabarta për të dy partnerët, si akses i barabartë në arsim, punësim dhe pjesëmarrje politike. Fokusi është në çrrënjosjen e diskriminimit me bazë gjinore dhe krijimin e një shoqërie më egalitare. Për më tepër, shtetet socialiste mund të përfshijnë dispozita në kontratat e martesës që trajtojnë çështje që lidhen me pronësinë dhe shpërndarjen e pronës. Qëllimi është parandalimi i akumulimit të pasurisë dhe sigurimi i shpërndarjes së barabartë të burimeve ndërmjet individëve dhe familjeve. Kjo mund të përfshijë kufizime në pronësinë e pronës private ose krijimin e sistemeve të pronave komunale. Zgjidhja e martesës në shtetet socialiste shpesh rregullohet përmes procedurave të veçanta ligjore. Divorci mund të lejohet, por shteti mund të luajë një rol më aktiv në ndërmjetësimin dhe rregullimin e procesit për të mbrojtur interesat e kolektivit dhe për të mbrojtur mirëqenien e fëmijëve. Është e rëndësishme të theksohet se detajet specifike të kontratave martesore në shtetet socialiste mund të ndryshojnë në varësi të ideologjisë dhe politikave të secilit shtet. Zbatimi dhe interpretimi i parimeve socialiste në lidhje me martesën mund të ndryshojnë, duke çuar në ndryshime në mënyrën se si strukturohen dhe zbatohen kontratat e martesës.

KAPITULLI I DYTË

KUPTIMI DHE NATYRA JURIDIKE E KONTRATËS MARTESORE

2 Kuptimi i Kontratës Martesore

Kontrata martesore (*pacta nuptialia*), është akt juridik me anë të së cilës bashkëshortët përcaktojnë regjimin e tyre pasuror martesor, para ose pas lidhjes së martesës. Kontrata martesore mund të konsiderohen ato kontrata që lidhen ndërmjet bashkëshortëve (të ardhshëm) që kanë mbushur moshën për martesë dhe kanë të drejtë të martohen dhe të krijojnë familje sipas ligjeve kombëtare që rregullojnë ushtrimin e kësaj të drejte²⁵ dhe kanë për qëllim rregullimin e marrëdhënieve pasurore ndërmjet tyre.

Në disa sisteme juridike kontrata martesore mund të lidhet si para ashtu edhe pas lidhjes së martesës (e drejta franceze, e drejta gjermane, e drejta austriake, e drejta kroate, e drejta zvicerane etj.)

Në të drejtën shqiptare, të drejtë për lidhjen e kontratës martesore kanë vetëm bashkëshortët e ardhshëm, në këtë rast efektet e kontratës krijohen vetëm pas lidhjes së martesës. Për lidhjen dhe plotfuqishmërinë e kontratës martesore nuk vlejnë rregulla të veçanta, me fjalë të tjera vlejnë rregullat e përgjithshme mbi kontratat e detyrimeve. Pasi që, kjo kontratë rregullohet me ligj familjar, në rast të mungesës eventuale të normave konkrete duhet të zbatohen rregullat e neneve 18-70 të ligjit për marrëdhëniet e detyrimeve. Në parim është i lejuar kontraktimi me kusht dhe afat, si edhe mundësia e lidhjes së parakontratës.²⁶

Kuptimi i kontratës martesore i referohet marrëveshjes ligjore të lidhur nga një çift para ose gjatë martesës së tyre. Kontrata martesore përshkruan të drejtat, detyrimet dhe pritshmëritë e të dyja palëve dhe shërben si bazë për bashkimin e tyre. Ndërsa përmbajtja dhe kushtet specifike të një kontrate martesore mund të ndryshojnë, qëllimi i saj themelor është të krijojë një

²⁵ Konventa Evropiane e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut, 1950, Neni 12

²⁶ Emine Zendeli, Marrëdhëniet juridike-pasurore të Bashkëshortëve, Tetovë, 2023, faqe 49-50

kornizë për marrëdhënien dhe të adresojë aspekte të ndryshme të jetës martesore. Një ndër aspektet më të rëndësishme të kontratës martesore është adresimi i çështjeve ligjore dhe financiare. Kjo mund të përfshijë ndarjen e aseteve dhe pronës, specifikimin e të drejtave të pronësisë, përcaktimin e përgjegjësiave financiare dhe vendosjen e dispozitave për trashëgiminë ose mbështetjen e bashkëshortëve. Kontrata mund të japë qartësi se si financat individuale dhe të përbashkëta do të menaxhohen dhe ruhen gjatë rrjedhës së martesës.

Kontrata martesore përcakton gjithashtu të drejtat dhe përgjegjësitë e secilit bashkëshort brenda martesës. Mund të përshkruajë pritshmëritë në lidhje me besnikërinë, respektin e ndërsjellë dhe mbështetjen. Për më tepër, mund të trajtojë rolet dhe përgjegjësitë e secilit partner, të tilla si prindërimi, detyrat shtëpiake dhe proceset e vendimmarrjes. Duke vendosur këto parametra, kontrata ndihmon në krijimin e një kuptimi të përbashkët të angazhimeve dhe detyrimeve të përfshira në marrëdhënien martesore. Një nga përfitimet kryesore të një kontrate martesore është potenciali i saj për përshtatje. Çiftet mund ta përshtatin kontratën për t'iu përshtatur nevojave, besimeve dhe vlerave të tyre specifike. Kjo u lejon atyre të adresojnë rrethana unike, të tilla si familjet e përziera, partneritetet e biznesit ose konsideratat specifike kulturore ose fetare. Kontrata mund të shërbejë si një mjet për të dyja palët për të negociuar dhe rënë dakord për kushte që përputhen me qëllimet e tyre individuale dhe kolektive. Përveç përcaktimit të kushteve të martesës, kontrata mund të krijojë edhe mekanizma për zgjidhjen e konfliktit dhe potencialisht të adresojë procesin e zgjidhjes. Mund të përfshijë dispozita për ndërmjetësim, arbitrazh ose mjete të tjera për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve që mund të lindin gjatë martesës. Për më tepër, në rast ndarjeje ose divorci, një kontratë martesore mund të përshkruajë procedurën e rënë dakord për përfundimin e martesës dhe ndarjen e pasurive.

Kontrata martesore kontribuon në njohjen ligjore dhe mbrojtjen e martesës. Duke e formalizuar marrëveshjen me shkrim, ajo siguron dëshmi të synimeve të palëve dhe mund të ndihmojë në mbrojtjen e të drejtave dhe interesave të të dy bashkëshortëve në rast mosmarrëveshjes ose sfidash ligjore. Është e rëndësishme të theksohet se disponueshmëria dhe zbatueshmëria e kontratave martesore ndryshojnë në juridiksione, pasi ato i nënshtrohen ligjeve dhe rregulloreve lokale.

Në përgjithësi, një kontratë martesore shërben si një mjet për të krijuar një mirëkuptim të qartë midis bashkëshortëve, duke ofruar një kornizë për jetën e tyre të përbashkët dhe duke trajtuar aspekte të ndryshme ligjore, financiare dhe relacionale të martesës së tyre.

Kontrata martesore që të jetë e vlefshme duhet të përfshijë informacione personale, emrat e plotë, adresat dhe informacionet e të dyja palëve që lidhin kontratën e martesës, palët duhet të tregojnë qartë qëllimet e tyre, duke specifikuar se është një marrëveshje ligjërishit e detyrueshme. Duhet të përcaktohen edhe të drejtat dhe përgjegjësitë e secilit bashkëshort gjatë martesës. Kjo mund të përfshijë detyrimet financiare, pronësinë e pronës dhe ndarjen e punëve të shtëpisë. Në kontratë duhet të specifikohet se si do të menaxhohen financat gjatë martesës, duke përfshirë detaje në lidhje me llogaritë e përbashkëta, të ardhurat, shpenzimet dhe detyrimet e borxhit, duhet të adresohet se si do të trajtohet ndarja e pasurisë në rast divorci ose ndarjeje. Kjo mund të përfshijë rregulla të paracaktuara për ndarjen e asetëve, duke përfshirë pasuritë e paluajtshme dhe sendet personale. Nëse çiftet planifikojnë që të kenë fëmijë, duhet të trajtohen edhe çështje të tilla si kujdestaria, të drejtat e vizitës dhe mbështetja e fëmijëve dhe se si do të merren vendimet në lidhje me edukimin dhe edukimin e fëmijëve.

Në kontratën martesore duhet të përcaktohet edhe zgjidhja e mosmarrëveshjeve, ku përfshihen dispozita për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve ose mosmarrëveshjeve që mund të lindin gjatë martesës. Kjo mund të përfshijë metoda të tilla si ndërmjetësimi ose arbitrazhi. Gjithashtu duhet të përshkruhen kushtet në të cilat kontrata e martesës mund të ndërpritet, si në rast divorci ose vdekjeje dhe si do të trajtohen situata të tilla.

2.1 Kontrata Martesore si Marrëdhënie Juridike Civile

Lidhja e martesës bëhet në bazë të vullnetit të bashkëshortëve, fakt që padyshim I jep asaj karakterin e kontratës.²⁷ Në bazë të vendimmarrjes të partnerëve që kërkojnë të lidhin ose jo martesë, varet edhe mënyra ligjore se si ata do të rregullohen në marrëdhëniet ndërmjet tyre.

Martesa në përmbajtje të saj ka karakter jo pasuror, por bashkimi në një raport të tillë mund të sjellë pasoja pasurore të cilat shoqërohen herë pas here me elemente kontradiktore. Deri në momentin që raporti afektiv i partnerëve nuk është formalizuar në martesë, detyrimet ligjore janë të një forme tjetër që nuk janë në rëndësi të këtij punimi, ndërsa momenti i lidhjes së martesës kërkon nga bashkëshortët një angazhim tjetër duke i bërë me dije ata se do t'i nënshtrohen regjimit të pasurisë së bashkësisë ligjore në rast se nuk shprehin vullnetin për një regjim tjetër. Në këto kushte bashkëshortët gjenden përpara faktit që me lidhjen e martesës, duhet të kujdesen për zgjedhjen e formulës së duhur në mbrojtje të pasurive të tyre gjatë martesës, duke zhveshur kështu martesën nga çdo efekt anësor që mund të sjellë si rezultat i padijenisë, por që është mjaft e qartë se kjo e fundit nuk përjashton nga përgjegjësia.

Siç shihet, marrëdhënia juridike e martesës është një marrëdhënie shoqërore e cila merr veshjen juridike si rezultat i rregullimit ligjor që gjen ajo në sistemin e së drejtës. Për aq kohë sa subjektet futen në një marrëdhënie juridike, ato angazhohen me detyrime dhe gëzojnë të drejta reciproke kundrejt njëri-tjetrit duke formuar kështu atë çfarë vullneti i tyre ka gjetur në ligj për t'u rregulluar si raport. Normat juridike nuk krijojnë marrëdhënie juridike, por janë parakusht i lindjes së tyre, pra martesa rregullohet me ligj si dhe pasojat e tyre i mundësohen bashkëshortëve deri në kufijtë e lejuar me ligj ku mund organizohen nga ana e tyre duke amortizuar sado pak konsumimin formal të martesës. Martesa është një marrëdhënie juridike e krijuar në bazë të fakteve të lindura të cilat krijohen nga personat të cilët kanë si qëllim të bashkëjetojnë dhe të krijojnë familje, e cila nga karakteristikat është marrëdhënie juridike, pasi rregullohet me normat juridike në fuqi. Si e tillë na lind nevoja të identifikojmë dhe analizojmë me radhë elementet e

²⁷ Albana Metaj-Stojanova, Regjimet pasurore martesore jo me kontratë. Rasti i Republikës së Maqedonisë së Veriut me fokus krahasues me legjislacionin shqiptar, Tiranë, 2019, faqe 28.

marrëdhënies juridike civile, të cilat në bazë të llojit të marrëdhënies juridike kanë karakteristika të ndryshme.

Kontrata martesore është një marrëveshje juridike që përcakton të drejtat dhe detyrimet ndërmjet bashkëshortëve në kuadrin e një marrëdhënie juridike civile familjare, shërben si bazë për aspektet ligjore të martesës dhe ndihmon në përcaktimin e të drejtave dhe përgjegjësisë të secilit bashkëshort. Si një marrëdhënie juridike civile familjare, kontrata e martesës trajton aspekte të ndryshme të rëndësishme, duke përfshirë pronën dhe asetet. Kontrata mund të përshkruajë se si prona dhe asetet e çiftit do të zotërohen, menaxhohen dhe ndahen gjatë martesës dhe në rast divorci ose ndarjeje. Mund të vendosë kushte për mbështetjen financiare, të tilla si mbështetja bashkëshortore ose alimentacioni, duke specifikuar shumën, kohëzgjatjen dhe kushtet në të cilat mund të sigurohet. Kontrata mund të qartësojë se si do të trajtohen borxhet dhe detyrimet e lindura gjatë martesës, duke përfshirë përgjegjësinë për shlyerjen. Mund të përfshijë dispozita në lidhje me të drejtat e trashëgimisë dhe shpërndarjen e pasurive me vdekjen e njërit bashkëshort, veçanërisht nëse ka fëmijë ose dëshira specifike për ndarjen e pasurisë. Kontrata mund të trajtojë çështje që lidhen me fëmijët, të tilla si kujdestaria, të drejtat e vizitës dhe mbështetja e fëmijëve. Megjithatë, interesat më të mira të fëmijës zakonisht kanë prioritet në vendimet ligjore. Kontrata martesore mund të përfshijë mekanizma për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve, të tilla si arbitrazhi ose ndërmjetësimi, për të ndihmuar çiftin të adresojë konfliktet jashtë gjykatës. Kontrata e martesës siguron një kuadër ligjor për marrëdhëniet e çiftit, duke ndihmuar në përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve të tyre brenda kontekstit të së drejtës familjare.

2.2 Karakteristikat e Kontratës Martesore

Për të dhënë karakteristikat e një instituti juridik, së pari, duhet të realizohet klasifikimi shkencor i institutit në një kategori të caktuar dhe më pas evidentimi i atyre karakteristikave të kategorisë, që i korrespondojnë institutit në fjalë. Me gjithë vështirësitë, që kemi hasur deri në këtë pikë të punimit, në kategorizimin e “kontratës martesore”, po përpiqemi të japim disa karakteristika të saj, duke e konsideruar kontratën martesore si pjesë përbërëse të kategorisë së kontratave civile. Padyshim që, në përpjekjen për të analizuar karakteristikat e kontratës martesore si kontratë civile, kemi mbajtur parasysh rezervat e shprehura deri tani mbi natyrën juridike të saj. Më poshtë, në mënyrë të përmbledhur, jepen disa elemente që karakterizojnë institutin e kontratës martesore.

1. Kontrata martesore është një “veprim juridik i dyanshëm”, lidhja e së cilës kërkon patjetër shprehjen e vullnetit të dy palëve, që në hipotezën në fjalë janë dy bashkëshortët e ardhshëm/bashkëshortët. Kontrata martesore është “kontratë me dy palë”, ku secilës prej palëve i korrespondon një person, i cili ka një status të veçantë atë të bashkëshortit. Ka diskutime në doktrinë, nëse mund të lejohet shprehja e vullnetit edhe të personave të tretë përveç bashkëshortëve në kontratën martesore.

2. “Karakter i pasuror”. Kontrata martesore ka karakter pasuror, sepse nëpërmjet saj mund të rregullohen marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve, megjithatë nuk mund të përjashtohen nga kontrata martesore klauzola atipike të cilat rregullojnë marrëdhënie personale jo pasurore të bashkëshortëve.

3. Kontrata martesore është “aksesore” në raport me martesën, pasi lidhja e martesës ndikon drejtpërdrejtë në ardhjen e pasojave të kontratës. Ashtu siç do të shikojmë më vonë, gjatë punimit, kontrata martesore “*ante nuptial*” lidhet me kushtin “*si nuptiae sequantur*”. Ekziston domosdoshmëria e një martese të ardhshme ose një martese ekzistuese për lidhjen e kontratës martesore, pa ekzistencën e së cilës, kontrata nuk prodhon pasoja ligjore. Për këtë arsye nga doktrina, kontrata martesore është konsideruar, si një kontratë “*causa matrimonii*”. Karakteri

aksesor është një nga tiparet dalluese të kontratës martesore në raport me kontratat e së drejtës civile.

4. Kontrata martesore ka karakter “statutor”, “rregullues” apo “programatik” në kuptimi që, ajo përfaqëson një statut për marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve. Në doktrinën juridike të shekujve të kaluar, ajo emërtohej ndryshe si “pakti i familjes”. Kontrata martesore nuk sjell të drejta dhe detyrime të menjëhershme për palët, në ndryshim nga kontratat e tjera që parashikon kodi civil. Sipas doktrinës shqiptare, ajo konsiderohet si një akt rregullues ose statut për familjen, nëpërmjet së cilës, palët fiksojnë statutin pasuror të familjes që do të themelohet si dhe rregullojnë regjimin e veprimeve juridike, që do të kryejnë me të tretët. Thënë ndryshe, kontrata martesore është një “kontratë normative”, e cila përcakton rregullat ligjore (regjimin juridik), të cilave do t’i nënshtrohen marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve, gjatë martesës. Ky është aspekti më original i kontratës martesore.

5. Kontrata martesore i kundër-drejtohet të tretëve. Në ndryshim nga parimet e përgjithshme të së drejtës private, kontrata martesore ka efekte “*erga omnes*”. Si përjashtim nga rregulli i përgjithshëm i fuqisë “*inter partes*” të kontratës, kontrata martesore mund t’i kundërdrejtohet çdo personi. Për këtë arsye, për mbrojtjen e interesave të të tretëve që kontraktajnë me bashkëshortët, kodi i familjes ka parashikuar sistemin e regjistrimit të kontratës martesore në regjistrat publikë. Kjo karakteristikë përfaqëson një tjetër ndryshim, ndërmjet kontratës martesore dhe kontratave të zakonshme të së drejtës civile, të cilat sjellin efekte vetëm për palët kontraktore.

6. Referuar objektit të saj, kontrata martesore është një “veprim juridik kompleks”. Në përmbajtjen e kontratës martesore, bashkëshortët, jo vetëm kanë të drejtë të rregullojnë regjimin pasuror martesor, të cilit do t’i nënshtrohet pasuria e fituar gjatë martesës, por mund të rregullojnë edhe marrëdhënie të tjera ndërmjet tyre, si dhurimet ndërmjet tyre apo dhurimet e të tretëve në favor të bashkësisë ose të bashkëshortëve, kontributi material për nevojat e familjes, pasojat e zgjidhjes së martesës.

7. Kohëzgjatja e zbatimit të kontratës martesore varet nga “kohëzgjatja e martesës”. Është e kuptueshme që, kontrata martesore nuk mund t’i mbijetojë përfundimit të martesës.

Palët mund të vendosin t'i japin fund regjimit pasuror martesore gjatë martesës duke e shfuqizuar atë, nëpërmjet vendosjes së një tjetër regjimi pasuror ose nëpërmjet shfuqizimit të kontratës.

8. Kontrata martesore është “kontratë formale” për efekt vlefshmërie. Kodi i Familjes i Shqipërisë parashikon formën e aktit noterial si kusht për vlefshmërinë e kontratës martesore (neni 69/1).

9. Kontrata martesore i nënshtrohet “regjistrimit” në regjistrat publikë, regjistrimi i cili kërkohet, nga ligji për efekt publiciteti dhe provueshmërie ndaj të tretëve. Kodi i Familjes i Shqipërisë parashikon regjistrimin e kontratës martesore në aktin e martesës, regjistrin tregtar dhe regjistrin e pasurive të paluajtshme. Funkcioni i regjistrimit është mbrojtja e kreditorëve të bashkëshortëve dhe të tretëve, të cilët mund të futen në marrëdhënie juridiko-civile në të ardhmen me bashkëshortët.

10. Kontrata martesore dispozitive, nëpërmjet së cilës bashkëshortët vendosin të përjashtojnë nga bashkësia një send të caktuar, apo një kategori të caktuar sendesh është konsideruar nga doktrina si kontratë pa kundër shpërblim, një “akt liberaliteti”

11. Kontrata martesore bën pjesë në kategorinë e “kontratave tipike”, sepse rregullohet nga ligji, megjithëse nuk përjashtohet që përmbajtja e saj të jetë atipike, në rastin kur bashkëshortët zgjedhin zbatimin e një regjimi pasuror të ndryshëm nga regjimet kontraktore të parashikuara nga ligji.²⁸

2.3 Objekti i Kontratës Martesore

Në përgjithësi objekti i kontratës përfaqëson krijimin e një apo më shumë detyrimeve ndërmjet palëve kontraktuese. Objekti i kontratës martesore është përkatësia dhe ushtrimi i të drejtave pasurore që do të fitohen nga bashkëshortët gjatë martesës apo në disa raste të veçanta, edhe atyre që kanë fituar para lidhjes së martesës. Me fjalë të tjera objekti i kontratës martesore do të jetë krijimi i regjimit pasuror dhe pranimi nga bashkëshortët i faktit që sendet që do të fitohen gjatë martesës do të ndjekin atë regjim që përcaktohet në kontratë. Ky objekt i kontratës

²⁸ Eniana Qarri, Kontrata martesore, Tiranë 2014, faqe 68.

martesore, nuk duhet barazuar me objektin material të kësaj kontrate që janë sendet që fitohen nga bashkëshortët.

Nga leximi në tërësi i dispozitave të regjimit pasuror martesor, rezulton se kontrata martesore mund të ketë për objekt:

Krijimin e regjimit pasuror ndërmjet bashkëshortëve - Kontratat martesore nëpërmjet së cilës krijohet regjimi pasuror ndërmjet bashkëshortëve lidhet para lidhjes së martesës së palëve. Natyrisht një kontratë e tillë konsiderohet e lidhur nën kushtin pezullues të lidhjes së martesës, ndaj pasojat e sajë do të fillojnë nga kjo datë. Nëse martesa nuk lidhet, nuk vërtetohet kushti, qoftë edhe i heshtur i lidhjes së martesës, ndaj kontrata martesore nuk sjell pasoja për palët. – *Ndryshimin e regjimit martesor ekzistues ose modifikimin e disa aspekteve të tij*. Në këtë hipotezë, palët zëvendësojnë nëpërmjet kontratës martesore, regjimin pasuror i cili zbatohet para lidhjes së kontratës martesore. Nëpërmjet kontratës mund të ndryshohet si regjim i bashkësisë ligjore, ashtu edhe ai i përcaktuar nëpërmjet një kontrate të mëparshme martesore. Gjithashtu nëpërmjet një kontrate të tillë palët, pa ndryshuar në tërësi regjimin martesor, mund të modifikojnë një apo më shumë aspekte të regjimit ekzistues. Regjimi pasuror, ndryshe nga të drejtat personale të bashkëshortëve, mund të ndryshohet apo zëvendësohet sa here që palët e konsiderojnë të nevojshme, pasi qëllimi i tij është të shërbejë e t'i përshtatet kërkesave të jetës bashkëshortore të cilat gjithashtu janë dinamike.

Shuarjen e regjimit të parashikuar nga një kontratë e mëparshme martesore - Në këtë hipotezë si rezultat i kontratës martesore shuhet regjimi i mëparshëm kontraktor dhe bashkëshortët do t'i nënshtrohen në vazhdimësi regjimit të bashkësisë ligjore. Është e kuptueshme se kontrata martesore mund të ketë për objekt vetëm shuarjen e një regjimi pasuror, pa u shoqëruar nga ndryshimi i regjimit pasuror, vetëm në hipotezën kur regjimi i mëparshëm ka qenë rregulluar me kontratë martesore. Në të kundërtën nëse regjimi i mëparshëm i bashkëshortëve ka qenë bashkësia ligjore, kontrata martesore nuk mund të ketë për objekt vetëm shuarjen e regjimit të mëparshëm, por njëkohësisht duhet të përmbajë edhe klauzola që parashikojnë një regjim të ri të ndryshëm nga ai i bashkësisë ligjore.

Objekti material duhet të jetë: -

Të jetë i mundshëm: Ky rregull është zbatim i parimit të përgjithshëm *ad impossibilia nulla obligatio*, sipas të cilit askush nuk mund të marrë përsipër një detyrim të pamundur. Pamundësia mund të jetë materiale ose juridike.

Të jetë i ligjshëm: Kështu për shembull, nëse bashkëshortët parashikojnë në kontratë se si do të ndahen sendet e fituara si rezultat i vjedhjes, pa dyshim ky objekt është i paligjshëm. Gjithashtu, kur kontrata parashikon regjimin e bashkësisë universal, duke përfshirë jo vetëm sendet që do të fitohen, por edhe sendet që ekzistojnë, bashkëshorti që njeh të drejta mbi sendet e bashkëshortit tjetër, duhet të jetë titullar i tyre. Nëse në kontratë përfshihen sende që nuk janë në pronësi të bashkëshortit, objekti gjithashtu nuk është i ligjshëm, pasi askush nuk mund të tjetërsojë të drejta që nuk i ka as vetë.

Të jetë i përcaktuar: Kur sendet që fitohen gjatë martesës janë sende individualisht të përcaktuara, si rregull ky kusht plotësohet automatikisht. Kur objekt i kontratës martesore janë sende të papërcaktuara, është e nevojshme që në kontratë të jetë përcaktuar konkretisht sasia apo vlera e sendeve në gjini, apo të përcaktohen kriteret me ndihmën e të cilave do të dallohen sendet e përbashkëta apo vetjake të secilit bashkëshort. —

Të jenë në qarkullim civil: Edhe pse ky kusht nuk parashikohet shprehimisht, është jashtë çdo dyshimi, sendet e patjetërsueshme nuk mund të formojnë objekt të kontratës martesore. Bazuar në kushtin e objektit të kontratës martesore i cili është i përcaktuar nga ligji, kjo kontratë duhet të dallohet nga marrëveshje të tjera paramartesore apo gjatë-martesore, nëpërmjet të cilave bashkëshortët marrin përsipër përmbushjen e detyrimeve të tjera pasurore apo personale jo pasurore, si gjatë martesës ashtu edhe pas zgjedhjes së saj. Së fundi kujtojmë se, objekti i kontratës martesore, i cili është i përcaktuar nga ligji, nuk duhet të barazohet me konceptin e përmbajtjes së kontratës, e cila përfaqëson të drejtat dhe detyrimet që rrjedhin ndërmjet palëve të kontratës martesore.²⁹

²⁹ Sonila Omari, E Drejtë Familjare, Tiranë, 2007, faqe 96-97.

2.4 Shkaku i Kontratës

Sipas familjes së të drejtës kontinentale, ku bën pjesë edhe legjislacioni i Shqipërisë, shkaku i kontratës dallohet si nga pëlqimi i palëve ashtu edhe nga objekti i kontratës, duke u trajtuar kështu si një element i pavarur. Bazuar në këto parime, shkaku i kontratës martesore, përfaqëson atë element që i përgjigjet qëllimit për të cilin lidhet kontrata martesore. Si edhe në rastin e kontratave të tjera shkaku i kësaj kontrate përfaqëson funksionin ekonomik-social për të cilin lidhet kjo kontratë. Së bashku me pëlqimin e palëve, shkaku i kontratës përfaqëson vullnetin juridik, si pasojë e të cilit krijohet, ndryshohet apo shuhet marrëdhëniet pasurore ndërmjet bashkëshortëve. Parë në termat praktikë, përputhja e vullnetit të bashkëshortëve në drejtim të lidhjes së kontratës martesore, është kusht i nevojshëm por jo i mjaftueshëm për ekzistencën dhe vlefshmërinë e kontratës. Që të formohet një vullnet juridik i vlefshëm, pëlqimi i palëve duhet të shoqërohet nga shkaku për cilin lidhet kontrata martesore. Në mungesë të shkakut apo kur shkaku është i paligjshëm, kontrata martesore është absolutisht e pavlefshme. Ekzistenca e shkakut dhe ligjshmëria e tij paraqet interes në drejtim të lirisë kontraktore të palëve, pasi sipas legjislacionit tonë kjo liri është e kufizuar nga verifikimi i shkakut, pra i faktit nëse kontrata realizon interesa që meritojnë të mbrohen nga rendi juridik, apo qëllimi i palëve është i tillë që vjen në kundërshtim me këto dispozita, e për rrjedhojë nuk meriton të mbrohet e t'i njihet roli i krijimit të një marrëdhënieje juridike.

Duke qenë se kontrata martesore bën pjesë në kategorinë e kontratave tipike, pra ka në model që rregullon përmbajtjen e saj në kodin e familjes, ajo e ka të përcaktuar këtë shkak. Në këtë kuptim, shkaku i kontratës martesore është përcaktimi i një regjimi martesor të ndryshëm nga ai që e përcakton ligji. Në këto rrethana, në drejtim të kontratës martesore nuk shtrohet problemi i vërtetimit të funksionit ekonomik-social, pasi ky shkak presumohet nga ligji. Një shembull ilustrues për mungesën e shkakut do të ishte për shembull, mos lidhja e martesës nga palët që kanë lidhur kontratën martesore. Në mungesë të martesës apo kur ajo konsiderohet e pavlefshme nga gjykata, kontrata martesore mbetet pa shkak, ndaj për rrjedhojë është e pavlefshme. Së fundi shkaku duhet dalluar nga motivet për të cilat lidhet kontrata martesore. Motivet *-causa remota-* për të cilat lidhet kontrata martesore janë elementë subjektivë, ato

përfaqësojnë arsytet personale që shtyjnë palët në lidhjen e kontratës martesore. Si rregull, ndryshe nga shkaku i kontratës, motivi përse palët kanë për zgjedhur këtë mënyrë për të përcaktuar regjimin e tyre martesor, është *indifferentia iuris*, pra një element që nuk paraqet rëndësi për të drejtën, ndaj përgjithësisht nuk i nënshtrohet kontrollit të gjykatës. Megjithatë motivi që ka qenë përcaktues për lidhjen e kontratës martesore, i nënshtrohet kontrollit të gjykatës, pasi referimi i nenit 663 të kodit civil mbi shkakun e paligjshëm, në fakt i referohet motivit kryesor për të cilën është lidhur kontrata dhe jo shkakut tipik të kontratës martesore, i cili duke qenë se parashikohet nga ligji nuk mund të jetë kurrë i paligjshëm. Në këto kushte, në rastin e kontratës martesore, më tepër mund të flitet për shkak të paligjshëm sesa për mungesë shkak.³⁰

Sipas nenit 677 të kodit të civil të Republikës së Shqipërisë, shkak i kontratës është i paligjshëm kur vjen në kundërshtim me ligjin, rendin publik apo kur kontrata bëhet mjet për të shmangur zbatimin e një norme.³¹ Bazuar në këtë dispozitë me karakter të përgjithshëm, shtrohet pyetja nëse shkak i kontratës martesore është i paligjshëm kur vjen në kundërshtim me çdo dispozitë urdhëruese të ligjit apo vetëm me parime të rendit publik? Në literaturën juridike pranohet se kontrata martesore do të jetë e pavlefshme vetëm nëse ajo vjen në kundërshtim me parimet e rendit juridik. Edhe pse nuk ka një përcaktim të saktë të këtij nocioni kujtojmë se rendi publik përfshin ato parime të së drejtës private për respektimin e të cilave kolektiviteti ka një respekt të konsiderueshëm. Ky nocion është mjaft i gjerë e për rrjedhojë mund të interpretohet në mënyrë elastike nga praktika gjyqësore, në këtë mënyrë gjykata mund të kontrollojë mënyrën se si bashkëshortët e përdorin mënyrën kontraktore që njeh kodi i familjes në drejtim të për zgjedhjes së regjimit pasuror ndërmjet bashkëshortëve. Nëse vërtetohet se palët kanë pasur interesa të paligjshme, në kundërshtim me rendin publik, apo ajo lidhet për të shmangur zbatimin e një norme, gjykata mund të konstatojë pavlefshmërinë e kontratës martesore të lidhur për shkak të paligjshëm. Ky kontroll ushtrohet nga gjykata për: mbrojtjen e të tretëve - Kështu për shembull, personat e tretë mund të kërkojnë pavlefshmërinë e kontratës martesore, duke provuar se ajo është e simuluar; gjithashtu, nëpërmjet padisë së kundërshtimit të veprimeve juridike të

³⁰ Sonila Omari, E Drejtë Familjare, Tiranë 2007, faqe, 98

³¹ Kodi Civil i Republikës së Shqipërisë, 2007, neni 677.

debitorit ex neni 607 kodi civil - padia pauliane - i treti mund të provoj se kontrata martesore është lidhur me qëllim për të pakësuar vleftën e pasurisë në dëm të kreditorit të njërit bashkëshort. – Mbrojtjen e palëve kundrejt njëra tjetrës, kështu për shembull, pranohet nga praktika gjyqësore se nëpërmjet verifikimit të shkakut realizohet mbrojtja e kontraktuesit më të dobët. Në gjykimin tonë, në këtë rast, çështja është e diskutueshme dhe duhet trajtuar me kujdes të veçantë nga gjykata. Në çdo rast, nuk duhet të barazohet shkak i paligjshëm, me motivet që kanë shtyrë palët për lidhjen e kontratës martesore të cilat janë të lidhura ngushtë me lirinë e vullnetit. Nëse vullneti nuk ka qenë i lirë, secili bashkëshort mund të kërkojë anulimin e kontratës për vullnet të besuar, por jo pavlefshmërinë absolute për shkak të paligjshëm. Gjykata duhet të vlerësojë me kujdes që shkak i paligjshëm të mos përdoret si motiv për të anuluar kontratën nga bashkëshorti që kërkon ta rivlerësojë lidhjen e saj. Së fundi duhet theksuar se ndryshe nga kushtet e tjera që rezultojnë drejtpërdrejtë nga kontrata martesore, pasi ato pasqyrohen në aktin e përpiluar nga noteri, shkak nuk figuron në përmbajtje të kontratës, në këto kushte pala që pretendon pavlefshmërinë e kontratës martesore për shkak të paligjshëm duhet ta provojë atë para gjykatës.³²

2.5 Natyra Juridike dhe Funksionet e Kontratës Martesore

Për sa i përket natyrës juridike të kontratës martesore, çështja që lind është nëse ato janë kontrata të zakonshme, apo i nënshtrohen një disipline të veçantë për shkak të përfshirjes në të të interesave familjare, apo, e shprehur ndryshe, nëse kemi të bëjmë me një kontratë autonome kategori juridike e ndryshme nga kontratat e zakonshme civile.

Pikëpamja mbizotëruese e doktrinës është se kontrata martesore është në thelb një kontratë, sepse objekti i saj është i karakterit material, megjithëse i nënshtrohet zbatimit të një disipline të caktuar juridike. Megjithatë, një pjesë e doktrinës juridike nuk e barazon kontratën e martesës me kontratat e tjera civile, megjithëse fakti që kontrata e martesës është një veprim juridik i dyanshëm me përmbajtje materiale e bën atë subjekt të zbatimi i dispozitave civile që rregullojnë

³² Sonila Omari, E Drejtë Familjare, Tiranë, 2007, faqe 98

kontratat në përgjithësi.³³ Por megjithatë Kontrata martesore ka karakter juridik dhe kryen disa funksione.

Kontrata martesore është një marrëveshje ligjërish e detyrueshme ndërmjet bashkëshortëve që rregullon aspekte të ndryshme të martesës së tyre dhe zgjidhjes së mundshme, njihet dhe zbatohet nga ligji, duke iu nënshtruar përmbushjes së kërkesave të veçanta ligjore.

Një nga funksionet parësore të kontratës martesore është të qartësojë të drejtat dhe detyrimet e bashkëshortëve gjatë martesës si dhe në rast divorci ose ndarjeje, i lejon çiftet të përcaktojnë pritshmëritë e tyre dhe të vendosin udhëzime të qarta për çështjet financiare, ndarjen e pronës dhe mbështetjen e bashkëshortëve.

Kontrata martesore ofron një mekanizëm për të mbrojtur pasuritë dhe pasurinë individuale të secilit bashkëshort dhe mund të përshkruajë se si do të trajtohen pasuritë paramartesore, trashëgimitë dhe blerjet e ardhshme, duke siguruar që ato të mbeten të ndara dhe të mos i nënshtrohen ndarjes në rast divorci. Kontrata martesore i lejon çiftet të planifikojnë dhe menaxhojnë financat e tyre në mënyrë efektive, gjithashtu mund të adresojnë edhe çështje të tilla si llogaritë bankare të përbashkëta dhe të veçanta, buxhetimi, menaxhimi i borxhit dhe përgjegjësitë financiare gjatë martesës. Për individët me interesa biznesi ose profesionale, një kontratë martesore mund të ndihmojë në mbrojtjen e këtyre interesave. Mund të përcaktojë se si biznesi do të menaxhohet, zotërohet ose ndahet në rast divorci, duke siguruar që vazhdimësia e biznesit të mbrohet. Kontrata martesore mund të përcaktojë dispozita për mbështetjen bashkëshortore ose alimentacionin në rast divorci ose ndarjeje, siguron qartësi për kohëzgjatjen, shumën ose kushtet në të cilat mund të jepet mbështetja bashkëshortore, duke reduktuar mosmarrëveshjet dhe paqartësitë e mundshme. Kontrata martesore shpesh përfshin dispozita që lidhen me trashëgiminë dhe planifikimin e pasurisë. Mund të sigurojë që pasuritë të

³³ Albana Metaj-Stojanova, Misho, Erinda. The Notion, Legal Nature, and Functions of the Marriage Contract. The Importance of Introduction of the Marriage Contract in the Legislation of the Republic of North Macedonia, on Conference Proceedings of the First International Scientific Conference on Social and Legal Sciences "Good Governance and the Rule of Law in the Perspective of EU Integration", Tetovo, 2020

shpërndahen sipas dëshirës së çiftit, duke mbrojtur interesat e fëmijëve nga marrëdhëniet e mëparshme ose përfituesit e tjerë.

Është e rëndësishme të theksohet se ndërsa një kontratë martesore shërben për funksione të ndryshme ligjore, ajo duhet të jetë e drejtë, e arsyeshme dhe në përputhje me ligjet e juridiksionit në të cilin është ekzekutuar për t'u konsideruar e vlefshme dhe e zbatueshme.

Në shkencën juridike ekzistojnë mospajtime për sa l përket natyrës juridike të martesës, për shkak të marrëdhënieve të ndërlikuara që krijohen në martesë, ekzistojnë teori të shumta, me anë të të cilave shpjegohet natyra juridike e martesës. Megjithatë, sipas rëndësisë dhe përhapjes së tyre dallohen dy teori, dhe këto janë teoria kontraktore dhe teoria institucionale mbi martesën. Sipas teorisë kontraktore, martesa paraqet kontratë *sui generis*, e cila në shumë elemente dallohet nga kontratat në të drejtën civile. Në këtë kuptim dallimi l pare ka të bëjë me formën për lidhjen e martesës, e cila në tërësi dallohet nga forma e kontratave civile. Përkatësisht martesa, lidhet në formë solemne, para organit kompetent shtetëror, pasi të jetë zbatuar procedura paraprake e përcaktuar me ligj. Autonomia e vullnetit në martesë dhe në marrëdhëniet është e kufizuar dukshëm me parashikimin e rregullave të caktuara imperative, gjë që nuk është rast me kontratat në të drejtën civile edhe sa u përket arsyeve për pavlefshmërinë e martesës, si dhe mënyrave të pushimit të martesës. Për teorinë institucionale martesa, nuk paraqet vetëm kontratë, por paraqet edhe institucion shoqëror dhe juridik. Si një nga institucionet më të rëndësishme shoqërore, martesa paraqet bazë të familjes. Për këtë shkak rendi shoqëror l jep një rëndësi të madhe martesës, me rregullimin ligjor, të së cilës, ajo paraqet edhe institucion juridik.³⁴

³⁴ Emine Zendeli, Arta Selmani-Bakiu, Dejan Mickoviq, Angel Ristov, E Drejta Familjare, faqe 123

2.6 Forma e Kontratës Martesore

Forma e një kontrate martesore mund të ndryshojë në varësi të juridiksionit dhe praktikave kulturore. Në shumë vende, kontratat martesore zakonisht formalizohen nëpërmjet një procesi ligjor që përfshin plotësimin e aplikimeve për licencë martese dhe nënshkrimin e certifikatave të martesës në prani të dëshmitarëve dhe një nëpunësi. Por që kontrata martesore të jetë e vlefshme dhe të prodhojë efekte juridike duhet të ketë formën dhe përmbajtjen e caktuar.

Kontrata martesore duhet të lidhet në formë të shkruar në prezencën e të dy bashkëshortëve dhe me nënshkrimin e tyre para noterit, pra në formën e dokumentit publik. Forma e shkruar e dokumentit publik të kontratës, kërkohet edhe në shumicën e vendeve të tjera që njohin regjimin e kontraktuar. Parë në këtë këndvështrim kontrata martesore bën pjesë në grupin e kontratave formale. Kjo formë parashikohet si kusht për vlefshmërinë e kontratës dhe jo vetëm për provën e saj³⁵. Në momentin e nënshkrimit të kontratës noteri lëshon palëve një akt noterial, i cili përmban identitetin e plotë, adresën e bashkëshortëve të ardhshëm dhe datën e lidhjes së kontratës. Noteri ka për detyrim, që një kopje të kontratës ta depozitojë në regjistrin përkatës të kontratave pasurore, që udhëhiqen pranë gjykatës themelore, në territorin e të cilës ka vendbanim së paku njëri nga bashkëshortët ose në regjistrin e gjendjes civile.

Forma si kusht për plotfuqishmërinë e kontratës martesore është paraparë për arsye të sigurisë juridike, respektivisht, kompleksitetit të problemeve që lidhen me zgjedhjen e një regjimi pasuror, mbrojtjes së interesave të bashkëshortëve, mbrojtjes së interesave të personave të tretë, për shkak të argumentimit më të lehtë në rast të konfliktit ndërmjet bashkëshortëve, respektivisht në rast të egzistimit të borxheve të njërit bashkëshort ndaj personave të tretë.³⁶Për më tepër, çiftet mund të zgjedhin të hartojnë një marrëveshje paramartesore, e cila është një kontratë e veçantë që përshkruan të drejtat dhe përgjegjësitë financiare të secilit bashkëshort në rast divorci ose vdekjeje.

³⁵ Sonila Omari, *E Drejtë Familjare*, Tiranë, 2007, faqe, 99.

³⁶ Emine Zendeli, *Marrëdhëniet Juridike-Pasurore të Bashkëshortëve*, Tetovë, 2023, faqe 52-53.

Krahas aspekteve ligjore, forma e kontratës martesore mund të përfshijë edhe elementë të ndryshme bazuar në preferencat kulturore, fetare dhe personale, ku përfshihen: Betimet dhe ceremonitë, Shumë çiftet zgjedhin të shkëmbejnë betimet gjatë një ceremonie martesore, duke shprehur angazhimin dhe premtimet e tyre ndaj njëri-tjetrit. Forma dhe përmbajtja e këtyre zotimeve mund të ndryshojnë shumë, duke filluar nga zotimet tradicionale fetare deri te zotimet e personalizuar, të shkruara vet.

Në varësi të besimeve dhe traditave personale, çiftet mund të përfshijnë rituale ose zakone ceremoniale shtesë si pjesë e kontratës së tyre martesore. Këto mund të përfshijnë bekime fetare, tradita kulturore ose gjeste simbolike specifike për trashëgiminë e tyre. Pasi të përfundojë ceremonia e martesës, kontrata e martesës shpeshherë zyrtarizohet duke nënshkruar një certifikatë martese. Ky dokument shërben si provë ligjore e martesës dhe zakonisht nënshkruhet nga çifti, nëpunësi dhe dëshmitarët. Në disa raste, çiftet mund të zgjedhin të përfshijnë terma dhe kushte specifike në kontratën e tyre martesore. Kjo mund të përfshijë përvijimin e pritshmërive në lidhje me çështjet financiare, pronësinë, ndarjen e aseteve ose marrëveshjet e kujdestarisë për fëmijët.

Marrëveshja paramartesore, është një dokument ligjor që çiftet mund të zgjedhin ta krijojnë përpara martesës. Zakonisht trajton çështjet financiare dhe mund të specifikojë se si do të ndahen asetet dhe borxhet në rast të një divorci.

Juridiksione të ndryshme mund të kenë kërkesa specifike ligjore që një kontratë martese të jetë e vlefshme. Këto kërkesa mund të përfshijnë nevojën për një licencë martese, kërkesat për moshën minimale ose kufizimet për t'u martuar me të afërmit e ngushtë. Është thelbësore të hulumtoni dhe të respektoni detyrimet ligjore në zonën tuaj të veçantë.

Kontrata martesore mund të shkruhet në formate të ndryshme, si një dokument formal i përgatitur nga një avokat ose një marrëveshje e thjeshtë e shkruar nga vetë çifti. Gjuha e përdorur duhet të jetë e qartë dhe specifike për të siguruar që të dyja palët të kuptojnë termat dhe kushtet. Pas ceremonisë së martesës, kontrata e martesës të duhet të regjistrohet në

autoritetin përkatës qeveritar për t'u njohur ligjërisht. Ky hap siguron që martesë të regjistrohet dhe siguron prova të bashkimit.

KAPITULLI I TRETË

VËSHTRIM I KRAHASUAR NË RREGULLIMIN E KONTRATËS MARTEORE NË DISA VENDE EVROPIANE

3 Klasifikimi i regjimeve pasurore në Evropë

E Drejta romake hedh bazat për disa nga institutet kryesore të regjimeve pasurore martesore, të cilat do t'i rezistojnë kohës e do të hasen deri në legjislacionet më aktuale, të tilla si paja apo mirazi, dhurata paramartesore, apo pasuria paramartesore e grave që nuk bën pjesë në pajë. E drejta romako-bizantine, që karakterizohej nga ndërthurja e ngushtë me të drejtën kanonike njihte kontratën martesore, e cila përmbushte kushte lidhur me pajën e nuses apo mirazin, dhuratën martesore që dhëndri do t'i jepte nuses, pjesët e pasurisë familjare që do të përfitonte bashkëshorti pasjetues etj. Sa i përket marrëdhënieve pasurore të bashkëshortëve, e drejta kanonike ortodokse dhe katolike nuk njihte regjim tjetër pasuror të bashkëshortëve, përveç regjimit të mirazit dhe e vendoste gruan në një pozitë të nënshtruar në raport me burrin.³⁷

Në Evropë, ekzistojnë sisteme të ndryshme për klasifikimin e regjimeve të pasurisë, të cilat i referohen kornizave ligjore që rregullojnë pronësinë dhe menaxhimin e pronës dhe asetëve brenda një martese ose partneriteti civil. Klasifikimi i regjimeve të pasurisë mund të ndryshojë ndjeshëm midis vendeve evropiane.

Regjimi i pronës në komunitet: Ky regjim, i përhapur në vende si Franca dhe Spanja, i trajton pasuritë e fituara gjatë martesës si pronë e përbashkët, pavarësisht nga kontributet individuale. Në rast divorci ose ndarjeje, pasuritë zakonisht ndahen në mënyrë të barabartë midis bashkëshortëve.

Regjimi i pasurisë së ndarë: Sipas këtij regjimi, secili bashkëshort ruan pronësinë mbi pasuritë që ka sjellë në martesë dhe ato të fituara individualisht gjatë martesës. Gjermania dhe vendet nordike shpesh ndjekin këtë qasje. Në rast divorci ose ndarjeje, pasuritë përgjithësisht ndahen

³⁷ Albana Metaj-Stojanova, Regjimet pasurore martesore jo me kontratë. Rasti i Republikës së Maqedonisë së Veriut me fokus krahasues me legjislacionin shqiptar, Tiranë, 2019, faqe 68.

në bazë të pronësisë individuale. Regjimet e përziera: Disa vende, si Italia, Zvicra dhe Holanda, kanë regjime të përziera që kombinojnë elemente të pronës së komunitetit dhe parime të veçanta pronësie. Këto regjime mund të lejojnë një dallim midis pasurive të fituara para dhe gjatë martesës ose të ofrojnë mundësi për bashkëshortët për të zgjedhur regjimin e zbatueshëm. Regjimet kontraktuale: Disa vende evropiane, duke përfshirë Anglinë dhe Uellsin, Skocinë dhe Irlandën, kanë regjime kontraktuale. Këto regjime lejojnë çiftet të krijojnë një regjim të personalizuar të pasurisë përmes marrëveshjeve paramartesore ose pasmartesore. Kushtet e marrëveshjes mund të përcaktojnë se si prona dhe asetet zotërohen, menaxhohen dhe ndahen në rast divorci ose ndarjeje.

3.1 Kontrata martesore në Gjermani

Në Gjermani, kontrata e martesës njihet si "*Ehevertrag*" ose "*Ehevertragsurkunde*". Është një marrëveshje ligjore që çiftet mund të lidhin para ose gjatë martesës së tyre për të rregulluar aspekte të ndryshme të marrëdhënies së tyre, duke përfshirë pronën, financat dhe të drejta dhe detyrime të tjera. Palët që lidhin kontratë martesore duhet të japin deklaratë sipas nenit 1310 dhe duhet të jenë të pranishme në të njëjtën kohë.³⁸ Këtu janë disa pika kyçe në lidhje me kontratën e martesës në Gjermani: Regjimi i pronës: Si parazgjedhje, Gjermania ndjek regjimin "*Gütertrennung*" (ndarja e pronës), që do të thotë se secili bashkëshort ruan pronësinë dhe kontrollin mbi asetet dhe detyrimet e tyre individuale. Megjithatë, çiftet mund të zgjedhin ta modifikojnë këtë regjim nëpërmjet një kontrate martese. Përmbajtja e kontratës së martesës: Kontrata e martesës në Gjermani mund të mbulojë një gamë të gjerë temash. Disa dispozita të zakonshme përfshijnë përcaktimin e pronësisë dhe menaxhimit të aseteve të fituara gjatë martesës, specifikimin e kontributeve dhe përgjegjësiave financiare, trajtimin e çështjeve të trashëgimisë.

Forma dhe kërkesat: Kontrata e martesës në Gjermani duhet të jetë me shkrim dhe e nënshkruar nga të dy bashkëshortët. Rekomandohet që kontrata të jetë e noterizuar për të

³⁸ Kodi Civil Gjerman, Neni 1311

siguruar vlefshmërinë dhe zbatueshmërinë e saj. Secili bashkëshort duhet të ketë përfaqësimin e tij ligjor për të siguruar mbrojtjen e interesave të tij.

Modifikimi dhe zgjidhja: Kontrata e martesës mund të ndryshohet ose zgjidhet me marrëveshje të ndërsjellë të bashkëshortëve. Megjithatë, çdo modifikim ose përfundim duhet gjithashtu duhet të jetë në përputhje me ligjin.

Natyra e detyrueshme: Kontrata e martesës është ligjërish e detyrueshme dhe e zbatueshme në Gjermani. Mund të sigurojë qartësi dhe siguri ligjore për të dy bashkëshortët, veçanërisht në rast divorci ose ndarjeje.

Është e rëndësishme të theksohet se ligjet dhe rregulloret në lidhje me kontratat e martesës në Gjermani mund të jenë komplekse dhe dispozitat dhe kërkesat specifike mund të ndryshojnë në varësi të rrethanave individuale dhe juridiksionit brenda Gjermanisë. Prandaj, këshillohet të konsultoheni me një avokat të ligjit familjar ose një noter publik i cili është i njohur me kërkesat ligjore dhe mund të japë këshilla të personalizuar bazuar në situatën tuaj specifike. Qëllimi kryesor i një kontrate martese në Gjermani është të vendosë rregulla dhe rregullime të individualizuara që devijojnë nga dispozitat ligjore të paracaktuara të parashikuara nga ligji gjerman i familjes, i lejon çiftet të personalizojnë të drejtat dhe detyrimet e tyre sipas nevojave dhe preferencave të tyre specifike.

Këshillohet që secili bashkëshort të kërkojë këshilla ligjore të pavarura përpara se të lidh një kontratë martese në Gjermani. Kjo ndihmon për të siguruar që të drejtat dhe interesat e tyre mbrohen dhe se kontrata përputhet me qëllimet e tyre.

3.2 Kontrata martesore në Francë

Kodi Civil Francez parasheh se një djalë dhe një vajzë nuk mund të lidhin martesë nëse nuk kanë mbushur vitin e tetëmbëdhjetë, gjithashtu parasheh se nuk mund të lidhet martesa nëse nuk ekziston pëlqimi³⁹. Në Francë, kontrata e martesës njihet si "*contrat de mariage*" dhe është një marrëveshje ligjërish e detyrueshme që çiftet mund të lidhin para ose gjatë martesës së tyre. Sipas parazgjedhjes, ligji francez zbaton regjimin "*communauté réduite aux acquêts*" (komuniteti i pronës së reduktuar). Sipas këtij regjimi, pasuritë e fituara gjatë martesës konsiderohen pronë e përbashkët, ndërsa pasuritë e fituara para martesës ose me anë të trashëgimisë mbeten pronë e veçantë. Përveç regjimit të paracaktuar, çiftet në Francë kanë mundësinë të zgjedhin nga lloje të ndryshme të kontratave martesore, duke përfshirë: "*contrat de mariage par défaut*" (kontrata e paracaktuar e martesës). Kjo kontratë ruan regjimin e paracaktuar të Komunitetit të Pronës së Reduktuar, por mund të modifikohet ose plotësohet për t'iu përshtatur preferencave të çiftit. "*Contrat de mariage sous la séparation de biens*" (kontrata e martesës për ndarjen e pasurisë) - Kjo kontratë parashikon që secili bashkëshort të ruajë pronësinë dhe kontrollin mbi asetet dhe detyrimet e tyre individuale. "*Contrat de mariage avec participation aux acquêts*" (pjesëmarrja në kontratën e martesës së pronës së fituar) - Kjo kontratë kombinon elementë të të dy regjimeve të komunitetit të pronës së reduktuar dhe të ndarjes së pronave, lejon ndarjen e pronës së fituar gjatë martesës duke ruajtur pronësinë e veçantë të aseteve para-ekzistuese. "*Contrat de mariage sur mesure*" (kontratë martesore e bërë me porosi) - Kjo kontratë u lejon çifteve të krijojnë një regjim të personalizuar që i përshtatet më së miri nevojave dhe preferencave të tyre specifike. Kontrata e martesës në Francë mund të trajtojë një sërë çështjesh, duke përfshirë ndarjen dhe menaxhimin e pasurisë dhe aseteve, kontributet dhe përgjegjësitë financiare, të drejtat e trashëgimisë, dispozitat për ndarje ose divorc të mundshëm dhe marrëveshje të tjera specifike të dëshiruara nga çifti.

Kontrata e martesës duhet të jetë me shkrim dhe e nënshkruar nga të dy bashkëshortët dhe duhet të ekzekutohet para një noteri publik për të siguruar vlefshmërinë e saj ligjore. Kontrata

³⁹ Kodi Civil Francez, Akti numër 2006-399 nga 4 Prill 2006, Neni 144

e martesës mund të ndryshohet ose zgjidhet me marrëveshje të ndërsjellë ndërmjet bashkëshortëve. Megjithatë, disa formalitete, të tilla si noterizimi, duhet të ndiqen për të siguruar që ndryshimet janë ligjërisht të vlefshme.

3.3 Kontrata martesore në Itali

Në Itali, kontrata e martesës njihet si "*contratto di matrimonio*" ose "*patto di famiglia*". Është një marrëveshje ligjërisht e detyrueshme që çiftet mund të lidhin para ose gjatë martesës së tyre për të rregulluar aspekte të ndryshme të marrëdhënies së tyre. Kontrata është e detyrueshme ndërmjet palëve, nuk mund të shpërbëhet veçse me pëlqim të ndërsjellë.⁴⁰ Në Itali, regjimi martesor i paracaktuar është "*separazione dei beni*" (ndarja e pasurisë). Megjithatë, çiftet mund të zgjedhin të modifikojnë ose të heqin dorë nga ky regjim nëpërmjet kontratës martesore.

Ekzistojnë disa lloje të kontratave martesore të njohura në Itali, duke përfshirë: "*separazione dei beni*" (ndarja e pasurisë) - Ky është regjimi i paracaktuar në Itali, ku secili bashkëshort ruan pronësinë dhe kontrollin mbi aktivet dhe detyrimet e tyre individuale. "*Comunione dei beni*" (bashkësia e pronave) - Ky regjim vendos bashkëpronësinë mbi aktivet dhe detyrimet e fituara gjatë martesës. "*Partecipazione agli acquisti*" (pjesëmarrja në pronën e fituar) - Ky regjim kombinon elemente si të regjimeve të ndarjes së pronave ashtu edhe të komunitetit të pronave. Ai lejon ndarjen e pronës së fituar gjatë martesës duke ruajtur pronësinë e veçantë të aseteve paraekzistuese. "*Patto di famiglia*" (pakti i familjes): Ky është një opsion më fleksibël që lejon çiftet të krijojnë një regjim të personalizuar që i përshtatet më së miri nevojave dhe preferencave të tyre specifike, i cili mund të trajtojë jo vetëm çështjet pronësore dhe financiare, por edhe çështje më të gjera familjare, si planifikimi i trashëgimisë, detyrimet mbështetëse dhe aspekte të tjera. Kontrata e martesore në Itali mund të mbulojë aspekte të ndryshme, duke përfshirë ndarjen dhe menaxhimin e pasurisë dhe aseteve, kontributet dhe përgjegjësitë financiare, të drejtat e trashëgimisë, mbajtjen e bashkëshortëve dhe dispozitat për ndarje ose divorc të mundshëm. Kontrata martesore duhet të jetë me shkrim dhe e nënshkruar

⁴⁰ Kodi Civil Italian, Neni 1372

nga të dy bashkëshortët. Rekomandohet shumë që kontrata të noterizohet nga një noter publik për të siguruar vlefshmërinë ligjore. Kontrata martesore mund të ndryshohet ose zgjidhet me marrëveshje të ndërsjellë ndërmjet bashkëshortëve.

3.4 Kontrata martesore në Republikën e Shqipërisë

Sipas nenit 66 të kodit të familjes së Republikës së Shqipërisë, bashkëshortëve u njihet mundësia që të rregullojnë me marrëveshje gjendjen juridike të pasurisë që do të fitohet pas lidhjes së martesës. Me fjalë të tjera, bashkëshortët kanë mundësinë të parashikojnë me kontratë regjimin pasuror që do të zbatohet për të drejtat dhe detyrimet pasurore. Në zbatim të nenit 66 të kodit të familjes dhe 659 të kodit civil, kontrata martesore përfaqëson veprimin juridik me anë të së cilës dy persona që do të lidhin martesë, krijojnë regjimin martesor pasuror, apo sipas rastit, ndryshojnë ose shuajnë regjimin martesor pasuror që ka ekzistuar që nga lidhja e martesës.⁴¹

Në Republikën e Shqipërisë, kontrata martesore njihet si “kontrata e martesës” ose “kontrata martesore” e cila është një marrëveshje ligjërishit e detyrueshme që çiftet mund të lidhin para ose gjatë martesës së tyre për të rregulluar aspekte të ndryshme të marrëdhënies së tyre. Kontrata e martesës në Shqipëri rregullohet nga Kodi i Familjes, i cili siguron kuadrin ligjor për martesën, të drejtat dhe detyrimet e bashkëshortëve, regjimet pasurore dhe çështje të tjera të lidhura me to.

Në Shqipëri është i njohur pakti M=martesor i cili u lejon çifteve të përcaktojnë të drejtat dhe detyrimet e tyre në lidhje me pronën, financat dhe çështje të tjera, mund të përdoret për të modifikuar dispozitat ligjore të paracaktuara të parashikuara nga Kodi i Familjes. Kontrata martesore me regjim të veçantë të pasurisë, u lejon çifteve të vendosin një regjim specifik pasuror, të ndryshëm nga regjimi i paracaktuar nga ligji, mund të përfshijë ndarjen e pronës ose bashkimin e pasurive, bazuar në preferencat e çiftit. Kontrata e martesës në Shqipëri mund të mbulojë aspekte të ndryshme, duke përfshirë ndarjen dhe menaxhimin e pasurisë dhe

⁴¹ Sonila Omari, E Drejtë Familjare. Tiranë 2007, faqe 94,

aseteve, kontributet dhe përgjegjësitë financiare, të drejtat e trashëgimisë, mbajtjen e bashkëshortëve dhe dispozitat për ndarje ose divorc të mundshëm, mund të trajtojnë edhe çështje të tjera për të cilat bashkëshortët kanë rënë dakord.

Kontrata e martesës duhet të jetë me shkrim dhe e nënshkruar nga të dy bashkëshortët. Kontrata martesore mund të ndryshohet ose zgjidhet me marrëveshje të ndërsjellë ndërmjet bashkëshortëve. Çdo ndryshim ose përfundim duhet të jetë në përputhje me kërkesat dhe formalitetet ligjore.

Në Shqipëri, kontrata martesore është një marrëveshje ligjore që përcakton të drejtat dhe detyrimet e bashkëshortëve gjatë martesës së tyre, i lejon çiftet të vendosin dispozita specifike në lidhje me çështjet e tyre financiare, pronësinë e pronës dhe aspekte të tjera të bashkimit të tyre. Kontrata martesore kërkon pëlqimin reciprok të të dy bashkëshortëve, zakonisht vendoset përpara se të zhvillohet ceremonia e martesës, megjithëse mund të krijohet edhe gjatë martesës me marrëveshjen e të dy palëve.

Kontrata martesore në Shqipëri mund të mbulojë tema të ndryshme, duke përfshirë menaxhimin dhe ndarjen e pasurisë, përgjegjësitë financiare, të drejtat e trashëgimisë dhe çështje të tjera që çifti dëshiron të trajtojë. Dispozitat specifike mund të ndryshojnë në varësi të preferencave dhe rrethanave të çiftit.

Për të siguruar vlefshmërinë juridike, kontrata e martesës duhet të noterizohet nga një noter. Noteri duhet të verifikojë identitetin e bashkëshortëve dhe do të jetë dëshmitar i nënshkrimit të kontratës. Pas noterizimit, kontrata e martesës duhet të regjistrohet në zyrën e gjendjes civile (Zyra e Regjistrimit Civil). Ky hap është i rëndësishëm për të siguruar që kontrata të njihet ligjërisht dhe të zbatohet. Vlen të theksohet se ligji shqiptar njeh edhe regjimin ligjor të paracaktuar të pasurisë së përbashkët, ku pasuritë e fituara gjatë martesës konsiderohen pronë e përbashkët, përveç rasteve kur parashikohet ndryshe në kontratën e martesës.

3.5 Kontrata martesore në vendet Anglosaksone

Në vendet anglosaksone si Shtetet e Bashkuara, Mbretëria e Bashkuar, Kanadaja, Australia dhe Zelanda e Re, koncepti i kontratës martesore nuk është aq i zakonshëm sa është në disa juridiksione të së drejtës civile. Në vendet anglosaksone kontratat martesore zakonisht quhen licenca martese ose certifikata martese. Këto dokumente shërbejnë si provë ligjore të martesës dhe merren nga autoriteti përkatës qeveritar, zakonisht mbahen tek regjistri i qeverisjes vendore. Kërkesat dhe procedurat specifike për marrjen e një licence martese mund të ndryshojnë midis juridiksioneve, por në përgjithësi, çiftet duhet të plotësojnë disa kritere, të tilla si kërkesat e moshës dhe sigurimi i dokumenteve të identifikimit. Pasi të bëhet ceremonia e martesës dhe të nënshkruhet licenca nga çifti dhe nëpunësit zyrtar, ajo i kthehet autoritetit lëshues për t'u regjistruar dhe depozituar. Ky dokument ligjor përcakton statusin martesor të çiftit dhe shpesh kërkohet për qëllime të ndryshme, si ndryshimi i mbiemrave, përfitimi i përfitimeve bashkëshortore ose fillimi i procedurave të divorcit nëse është e nevojshme. Megjithatë, disa marrëveshje mund të bëhen nga çiftet për të adresuar aspekte të veçanta të martesës së tyre.

Me Kontratën paramartesore, në vendet anglosaksone, çiftet mund të lidhin marrëveshje paramartesore përpara martesës së tyre. Kjo marrëveshje përshkruan ndarjen e pasurive, pronës dhe përgjegjësi financiare në rast divorci ose ndarjeje. Marrëveshjet paramartesore zakonisht trajtojnë çështje të tilla si ndarja e pronës, mbështetja e bashkëshortëve dhe trajtimi i borxheve. Marrëveshjet paramartesore mund të mbulojnë çështje të ndryshme, duke përfshirë ndarjen e pasurisë, mbështetjen financiare, të drejtat e trashëgimisë, mbajtjen e bashkëshortit dhe marrëveshje të tjera specifike të dëshiruara nga çifti. Kushtet dhe dispozitat specifike mund të personalizohen për të përmbushur nevojat dhe preferencat e çiftit. Marrëveshjet paramartesore duhet të plotësojnë disa kërkesa ligjore për të qenë të zbatueshme. Këto kërkesa mund të ndryshojnë midis vendeve të ndryshme anglosaksone. Zbatueshmëria e marrëveshjeve paramartesore mund të ndryshojë në juridiksione të ndryshme. Në përgjithësi, gjykatat do të marrin në konsideratë faktorë të tillë si vlefshmëria e marrëveshjes, zbulimi i plotë i aktiveve dhe

detyrimeve, pëlqimi vullnetar dhe i informuar i të dyja palëve dhe drejtësia në kushtet kur përcaktojnë zbatueshmërinë e tyre.

KAPITULLI I KATËRT

NEVOJA E IMPLEMENTIMIT TË KONTRATËS MARTESORE NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

4. Nevoja e implementimit të kontratës martesore në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Nga një vështrim i shkurtër historik i marrëdhënieve familjare në Maqedoni, mund të themi se, si në të kaluarën ashtu edhe në legjislacionin aktual, e drejta familjare është karakterizuar nga një mungesë e dukshme e aftësisë së bashkëshortëve për të rregulluar interesat e tyre pasurore. Marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve rregulloheshin dhe vazhdojnë të rregullohen me norma urdhëruese (*ius cogens*), të cilat nuk u japin mundësinë bashkëshortëve t'i ndryshojnë ato dhe që rregullojnë si regjim të vetëm pasuror, atë të bashkëpronësisë.

Në legjislacionin aktual të RMV-së, regjimi juridik mbizotëron në rregullimin e marrëdhënieve pasurore martesore, ndërsa regjimi kontraktor zbatohet në mënyrë shumë të reduktuar. Në sferën e regjimit kontraktor, ligjvënësi në RMV parashikonte vetëm kontratën me të cilën bashkëshortët mund të rregullojnë administrimin dhe disponimin e pasurisë së përbashkët ose të pasurive të tyre të veçanta, por jo edhe pjesët përbërëse të secilit bashkëshort. Nga ana tjetër, praktikat në vendet evropiane flasin për pavarësinë ekonomike të bashkëshortëve, e cila lidhet me emancipimin social, solidaritetin bashkëshortor, por edhe me bazën e fortë ekonomike të këtyre shteteve dhe mbrojtjen efektive të ofruar nga shteti. Koncepti i autonomisë private është një nga konceptet bazë të së drejtës civile, një koncept që përgjithësisht gjen përkufizim si "aftësia e individëve për të vetë-rregulluar interesat e tyre". Mundësia e vetë-rregullimit të interesave nuk buron *ex novo* nga ligji, por vetëm njihet dhe garantohet nga ligji, ashtu si Kushtetuta garanton sovranitetin e popullit, apo të drejtat dhe liritë themelore të njeriut. Doktrina juridike e viteve të fundit është karakterizuar nga debate të shumta lidhur me zbatimin e parimit të autonomisë private në fushën e marrëdhënieve familjare. Sipas disa autorëve, individëve privatë nuk mund t'u njihet mundësia për të vetë-rregulluar

interesat e tyre në fushën e marrëdhënieve familjare, sepse familja është një formacion shoqëror, i karakterizuar nga interesat e përbashkëta të të gjithë anëtarëve të saj, interesa të cilat jo gjithmonë korrespondojnë, për interesat e veçanta të secilit anëtar të familjes.

Në legjislacionin e kaluar dhe aktual Në Republikën e Maqedonisë së Veriut, autonomia e vullnetit të bashkëshortëve në aspektin e rregullimit të marrëdhënieve pasurore pothuajse nuk ekziston, dhe pasuria e bashkëshortit vazhdon t'i nënshtrohet regjimi pasuror juridik i pronësisë së përbashkët dhe të ndarë të bashkëshortëve. Ne jemi të mendimit se në kushtet e sotme social-ekonomike është e nevojshme që baza e rregullimit juridik të marrëdhënieve pasurore dhe deri diku të marrëdhënieve personale jo pasurore të bashkëshortëve të mos jetë më "statusi" i palëve si " bashkëshortët", por vullneti i palëve, i cili manifestohet në formën e marrëveshjeve dhe kontratave martesore.⁴²

Implementimi i kontratës martesore në Republikën e Maqedonisë së Veriut mund të sjellë shumë përfitime. Së pari, i lejon çiftet të vendosin termat dhe kushtet e tyre në lidhje me asetet, pronën dhe çështjet financiare, duke u siguruar atyre fleksibilitet dhe kontroll më të madh mbi burimet e tyre të përbashkëta. Kjo mund të ndihmojë në mbrojtjen e interesave të të dyja palëve dhe të lehtësojë një shpërndarje të drejtë të pasurive në rast divorci ose ndarjeje. Për më tepër, kontrata martesore mund të trajtojë aspekte të tjera të rëndësishme si kujdestaria e fëmijëve, të drejtat e trashëgimisë dhe mbështetja e bashkëshortit, duke ofruar qartësi dhe duke parandaluar konfliktet e mundshme në të ardhmen. Duke i përshkruar në mënyrë eksplicite këto çështje, kontrata mund të ofrojë një ndjenjë sigurie dhe stabiliteti për çiftin. Për më tepër, zbatimi i kontratave martesore mund të përputhet me tendencat moderne të shoqërisë, ku individët shpesh sjellin burime dhe detyrime të ndryshme financiare në martesë, duke i lejuar çiftet të personalizojnë marrëveshjet e tyre ligjore për t'iu përshtatur rrethanave dhe nevojave të tyre specifike.

⁴² Albana Metaj-Stojanova, Misho, Erinda. The Notion, Legal Nature, and Functions of the Marriage Contract. The Importance of Introduction of the Marriage Contract in the Legislation of the Republic of North Macedonia.

Në përgjithësi, zbatimi i kontratave martesore në Republikën e Maqedonisë së Veriut mund të promovojë autonominë personale, të mbrojtë të drejtat individuale dhe të kontribuojë në martesë më transparente dhe me përfitim reciprok.

Kontrata martesore inkurajon komunikimin e hapur dhe të ndershëm midis partnerëve në lidhje me pritjet, përgjegjësitë dhe marrëveshjet e tyre financiare, i ndihmon çiftet të kenë diskutime të rëndësishme për të ardhmen e tyre së bashku, duke nxitur një themel më të fortë për martesën e tyre, gjithashtu nëpërmjet kontratës martesore bëhet mbrojtja e asetëve, trashëgimive dhe interesave të biznesit paraekzistues që individët mund të sjellin në martesë. Kjo mund të jetë veçanërisht e rëndësishme në rastet kur njëri ose të dy partnerët kanë pasuri ose borxhe të konsiderueshme përpara se të martohen. Kontrata martesore i lejon çiftet të përshtatin marrëveshjet e tyre ligjore për nevojat dhe rrethanat e tyre specifike. Ata mund të trajtojnë shqetësimet unike dhe konsideratat kulturore, duke ofruar një qasje më të personalizuar ndaj ligjit të martesës dhe familjes. Në rast të divorcit ose ndarjes, kontrata martesore mund të mundësojë një proces më të qetë dhe më pak të diskutueshëm duke përcaktuar qartë ndarjen e pasurive, pronës dhe çështjeve të tjera. Kjo mund të ndihmojë në minimizimin e mosmarrëveshjeve dhe zvogëlimin e barrës emocionale dhe financiare për të dyja palët.

Me implementimin e kontratës martesore bëhet mbrojtje për individët që mund të jenë në një pozitë të cënueshme, siç janë ata me më pak burime financiare ose individët që hyjnë në një martesë me pabarazi të konsiderueshme pasurore, siguron që të drejtat dhe interesat e tyre njihen dhe respektohen. Zbatimi i kontratave martesore përputhet me praktikën në shumë vende të tjera, duke e bërë më të lehtë për çiftet ndërkombëtare të lundrojnë në kompleksitetin ligjor dhe të sigurojnë qëndrueshmëri në marrëveshjet e tyre martesore.

Duke njohur rëndësinë e kontratave martesore, Republika e Maqedonisë së Veriut mund të modernizojë kornizën e saj të ligjit familjar, të fuqizojë individët dhe të nxisë marrëdhënie më të shëndetshme dhe më të barabarta. Me implementimin e kontratave martesore mund të plotësohen nevojat e marrëdhënieve jo tradicionale, për çiftet e të njëjtit seks ose çiftet në

partneritete shtëpiake, duke u lejuar atyre të krijojnë korniza ligjore që pasqyrojnë rrethanat e tyre unike dhe sigurojnë të drejta dhe mbrojtje të barabarta. Kontratat martesore mund të ofrojnë një platformë për çiftet që të ruajnë traditat e tyre kulturore dhe fetare brenda kufijve të ligjit, duke u lejuar atyre të përfshijnë zakone ose kërkesa specifike në kontratën e tyre martesore, duke siguruar që trashëgimia e tyre kulturore të respektohet dhe ruhet.

Kontrata martesore mund të përshkruajë në mënyrë eksplicite të drejtat dhe përgjegjësitë e secilit partner, duke promovuar drejtësinë dhe duke parandaluar keqkuptimet, mund të trajtojë çështje të tilla si punët e shtëpisë, përgjegjësitë për rritjen e fëmijëve dhe proceset e vendimmarrjes, duke nxitur një marrëdhënie më harmonike dhe të ekuilibruar. Me implementimin e kontratave martesore gjithashtu u mundësohet çifteve të planifikojnë së bashku të ardhmen e tyre financiare, ata mund të vendosin dispozita për kursimet, investimet dhe planifikimin e daljes në pension, duke siguruar stabilitet financiar afatgjatë dhe siguri për të dy partnerët.

Me zbatimin e kontratave martesore, Republika e Maqedonisë së Veriut mund të sigurohet një kornizë më e qartë ligjore për çështjet që lidhen me martesën. Kjo qartësi mund të ndihmojë në reduktimin e paqartësisë dhe mosmarrëveshjeve të mundshme, duke çuar në procese dhe rezultate më efikase ligjore. Kontratat martesore do i fuqizojnë individët të bëjnë zgjedhje të informuara për jetën dhe marrëdhëniet e tyre, duke ua njohur autonominë e tyre dhe duke i lejuar ata të negociojnë dhe të përcaktojnë kushtet e martesës së tyre bazuar në preferencat dhe vlerat e tyre personale.

Zbatimi i kontratave martesore mund të sjellë përfitime të shumta për çiftet në Republikën e Maqedonisë së Veriut, duke përfshirë edhe ruajtjen e praktikave kulturore, mbrojtjen e të drejtave individuale dhe promovimin e barazisë dhe drejtësisë brenda martesave. Kontratat e martesore gjithashtu do të mund të ndihmojnë çifteve në mbrojtjen e privatësisë së individëve duke i lejuar ata të specifikojnë marrëveshjet e konfidencialitetit. Kjo mund të jetë veçanërisht e rëndësishme për individët me karrierë të profilit të lartë, figura publike ose ata që e vlerësojnë privatësinë në jetën e tyre personale. Zbatimi i kontratave martesore përputhet me

standardet dhe praktikat ndërkombëtare në të drejtën familjare. Shumë vende në mbarë botën e njohin rëndësinë e marrëveshjeve martesore në sigurimin e qartësisë ligjore dhe mbrojtjen e të drejtave të individëve brenda një martese. Implementimi i kontratave martesore në Republikën e Maqedonisë së Veriut mund të sjellë modernizim ligjor, të mbrojë të drejtat individuale dhe t'u sigurojë çifteve mjetet për të vendosur kushtet për martesën e tyre, duke promovon autonominë personale, fleksibilitetin dhe aftësinë për të përshtatur kornizat ligjore me nevojat e ndryshme të çifteve në shoqërinë moderne.

4.1 Sfidat e kontratës martesore si institut i papranuar në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Në Maqedoninë e Veriut, kontrata e martesës nuk njihet zyrtarisht si një institucion i veçantë ligjor. Kjo mungesë njohjeje mund të paraqesë disa sfida për çiftet që dëshirojnë të zbatojnë një kontratë martese. Një nga sfidat kryesore që lidhen me faktin se kontrata e martesës është një institut i panjohur në Maqedoninë e Veriut është pasiguria juridike, pa njohje zyrtare, statusi ligjor dhe zbatueshmëria e një kontrate martesore në Maqedoninë e Veriut mund të jenë të pasigurta. Mungesa e dispozitave të qarta ligjore mund të çojë në vështirësi në interpretimin dhe zbatimin e kushteve të kontratës. Pa njohje, një kontratë martesore mund të ketë mbrojtje të kufizuar ligjore. Në mungesë të ligjeve specifike që rregullojnë kontratat e martesës, gjykatat mund të mbështeten në parimet e përgjithshme të ligjit të kontratave ose dispozitat e së drejtës familjare për të trajtuar çështjet që lidhen me ndarjen e pasurisë, mbështetjen financiare dhe çështje të tjera.

Publiku i gjerë, duke përfshirë profesionistët ligjorë dhe zyrtarët e gjykatave, mund të kenë njohuri dhe kuptim të kufizuar për konceptin e kontratës martesore për shkak të statusit të saj jozyrtar. Kjo mungesë njohjeje mund të krijojë sfida në aspektin e pranimi dhe zbatimit. Mungesa e dispozitave të qarta ligjore dhe njohja mund të rrisë gjasat për mosmarrëveshje dhe procese gjyqësore nëse lindin konflikte ndërmjet palëve në një kontratë martese. Mungesa e një kuadri ligjor të mirë përcaktuar mund ta bëjë më të vështirë zgjidhjen e mosmarrëveshjeve dhe mund të kërkojë burime dhe kohë shtesë ligjore. Mungesa e njohjes zyrtare mund të rezultojë në

një grup të kufizuar profesionistësh ligjorë të cilët janë të specializuar në kontratat martesore në Maqedoninë e Veriut.

Pa njohje ligjore, zbatimi i kushteve dhe dispozitave të një kontrate martesore mund të jetë sfidues. Në rast mosmarrëveshjeje ose prishjeje të marrëdhënieve, mungesa e një kuadri ligjor të vendosur mund të vështirësojë zgjidhjen e konflikteve dhe të sigurojë respektimin e të drejtave dhe detyrimeve të të dyja palëve. Mungesa e njohjes së kontratave martesore si një institucion legjitim mund të kontribuojë në stigmën dhe mosmiratimin shoqëror. Pritjet dhe normat e shoqërisë rreth martesës mund të mos pranojnë ose respektojnë vlefshmërinë e kontratave të tilla, duke çuar në gjykime ose përjashtime të mundshme për çiftet që zgjedhin t'i lidhin ato.

Natyra e papranuar e kontratave martesore mund të rezultojë në ndërgjegjësim dhe mirëkuptim të kufizuar midis individëve dhe komuniteteve. Kjo mund të çojë në keqkuptime, dezinformata dhe mungesë të përgjithshme të njohurive për qëllimin, përfitimet dhe implikimet e kontratave të tilla.

Kontratat martesore ofrojnë një status të njohur në shoqëri dhe pa këtë njohje, çiftet mund të përballen me sfida në aspektin e pranimi shoqëror, mbështetjes familjare dhe normave shoqërore. Në mungesë të njohjes ligjore, zgjidhja e një kontrate martesore mund të jetë e ndërlikuar. Mungesa e procedurave dhe kornizave ligjore të vendosura mund të çojë në vështirësi në ndarjen e pasurive dhe marrëveshjet e kujdestarisë nëse marrëdhënia përfundon. Shumë sisteme ligjore ofrojnë përfitime të ndryshme, të tilla si mbulimi i kujdesit shëndetësor, avantazhet tatimore dhe të drejtat pensionale, për çiftet e martuara. Mungesa e njohjes mund të rezultojë në mohimin e këtyre përfitimeve.

Pa njohje ligjore, termat dhe kushtet e përshkruara në një kontratë martesore mund të mos jenë të zbatueshme ose të mbështeten nga autoritetet, duke çuar në pasiguri dhe mosmarrëveshje të mundshme. Në mungesë të kontratave martesore krijohen komplikime në lidhje me të drejtat prindërore, kujdestarinë dhe mbështetjen e fëmijëve. Pa njohje ligjore, krijimi dhe zbatimi i këtyre të drejtave dhe përgjegjësisë mund të jetë më sfidues. Çiftet e martuara

shpesh gëzojnë përfitime të ndryshme që lidhen me familjen, si të drejtat e birësimit, leja prindërore dhe mbulimi i sigurimit për personat në ngarkim. Mungesa e njohjes mund të rezultojë në mohimin e këtyre përfitimeve për çiftet me kontrata martesë të panjohura.

Në shumë vende, martesë mund të jetë një rrugë drejt përfitimeve të imigracionit, të tilla si vizat bashkëshortore ose bashkimi familjar. Pa njohje, çiftet mund të përballen me vështirësi në lundrimin e proceseve të imigracionit dhe marrjen e statusit të qëndrimit të ligjshëm për partnerët e tyre. Çiftet me kontrata martesë të panjohura mund të përballen me paragjyime, diskriminim dhe stigmatizim shoqëror. Kjo mund të ndikojë negativisht në marrëdhëniet e tyre personale. Financiarisht, çiftet mund të hasin sfida që lidhen me pronësinë e përbashkët, rregulloret tatimore dhe detyrimet financiare. Ata mund të mos gëzojnë të njëjtat përfitime tatimore ose mbrojtje financiare si çiftet e martuara ligjërisht.

4.2 Pasojat nga mos pranimi i kontratës martesore në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Në Maqedoninë e Veriut, ku kontrata e martesës nuk njihet zyrtarisht si institucion ligjor i veçantë, mospranimit ose zbatimi i një kontrate martesore paraqet shumë pasoja, si e tillë është mungesa e personalizimit. Pa kontratë martesore, çiftet duhet të mbështeten në dispozitat ligjore të paracaktuara të parashikuara nga Ligji për Familjen në Maqedoninë e Veriut. Këto dispozita mund të mos përputhen me nevojat, preferencat dhe rrethanat specifike të çiftit. Duke mos pranuar një kontratë martesore, çiftet mund të humbasin mundësinë për të përshtatur të drejtat dhe detyrimet e tyre sipas dëshirave të tyre. Një ndër pasojat tjera shfaqet edhe regjimi standard i pronës, ku pa një kontratë martesë, regjimi i paracaktuar pronësor në Maqedoninë e Veriut është regjimi i komunitetit të pronës. Sipas këtij regjimi, të gjitha pasuritë e fituara gjatë martesës konsiderohen pronë e përbashkët dhe çdo borxh i lindur është detyrim i përbashkët. Të mos pranosh një kontratë martesë do të thotë të pranosh këtë regjim të paracaktuar, i cili mund të mos jetë i përshtatshëm për të gjitha çiftet.

Mënyra e ndarjes së pasurive dhe e pasurisë është tjetër pasojë e mos pranimit të kontratës martesore, ndarja e aseteve dhe pasurisë në rast ndarjeje, divorci ose vdekjeje do të

rregullohet nga dispozitat ligjore të paracaktuara. Kjo mund të çojë në një ndarje të barabartë të pasurive të fituara gjatë martesës, pavarësisht nga kontributet individuale ose faktorë të tjerë që çifti mund të ketë dashur t'i konsiderojë ndryshe. Mospranimi i një kontrate martesore do të thotë të mbështetesh në dispozitat e përgjithshme të së drejtës familjare, të cilat mund të mos ofrojnë të njëjtin nivel qartësie dhe sigurie si një kontratë e personalizuar. Kjo mungesë qartësie mund të çojë në mosmarrëveshje të mundshme në të ardhmen, pasi dispozitat e paracaktuara mund të mos përputhen me pritshmëritë ose synimet e çiftit.

Duke mos pranuar një kontratë martesore, çiftet mund të humbasin mundësinë për të trajtuar rrethana unike, të tilla si familjet e përziera, detyrimet e mëparshme ose konsiderata specifike kulturore ose fetare. Kjo mund të çojë në komplikime dhe sfida në të ardhmen që mund të ishin shmangur ose menaxhuar më mirë me një kontratë martesore të personalizuar.

4.3 Avantazhet e kontratës martesore

Një nga avantazhet kryesore të një kontrate martesore është aftësia për të përshtatur termat dhe kushtet e martesës nevojave dhe preferencave specifike të çiftit. Çiftet mund të trajtojnë rrethana unike, si p.sh. ndarja e pronës, përgjegjësitë financiare dhe të drejtat e trashëgimisë, sipas dëshirave të tyre individuale. Kontrata martesore ofron qartësi dhe siguri në lidhje me të drejtat dhe detyrimet e secilit bashkëshort gjatë martesës dhe në rast ndarjeje, divorci ose vdekjeje. Duke përcaktuar qartë pritshmëritë dhe përgjegjësitë, kontrata mund të ndihmojë në minimizimin e keqkuptimeve dhe mosmarrëveshjeve të mundshme.

Kontrata martesore u lejon çifteve të mbrojnë asetet e tyre individuale dhe të drejtat pronësore, mund të përshkruajë se si do të ndahen pasuritë në rast divorci, duke siguruar që secili bashkëshort të mbajë pronësinë e aseteve të tyre përkatëse të fituara para martesës ose gjatë martesës.

Zbatimi i një kontrate martesore u mundëson çifteve të krijojnë marrëveshje financiare dhe përgjegjësi gjatë martesës, mund të trajtojë çështje të tilla si llogaritë e përbashkëta bankare, shpenzimet e përbashkëta dhe mbështetja financiare, duke siguruar që të dyja palët të kenë një

kuptim të qartë të detyrimeve dhe pritshmërive të tyre financiare. Kontrata martesore mund të trajtojë të drejtat dhe dispozitat e trashëgimisë, duke siguruar që të respektohen dëshirat e secilit bashkëshort në lidhje me shpërndarjen e pasurisë pas vdekjes. Mund të ndihmojë në mbrojtjen e trashëgimive familjare ose asetëve të destinuara për përfitues të veçantë. Duke trajtuar në mënyrë proaktive fushat e mundshme të konfliktit, një kontratë martese mund të ndihmojë në minimizimin e mosmarrëveshjeve dhe konflikteve midis bashkëshortëve, mund të vendosë udhëzime dhe procedura për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve, duke reduktuar potencialisht koston emocionale dhe financiare të procesit gjyqësor.

4.4 Disavantazhet e kontratës martesore

Përderisa kontrata martesore mund të ofrojë avantazhe, është e rëndësishme të merren parasysh edhe disavantazhet e mundshme. Në juridiksionet ku kontrata e martesës nuk njihet zyrtarisht, si në Maqedoninë e Veriut, mund të ketë mbrojtje të kufizuar ligjore dhe paqartësi në lidhje me zbatueshmërinë e kontratës. Kjo mungesë njohjeje mund të përbëjë sfida nëse lindin mosmarrëveshje ose nëse kushtet e kontratës duhet të zbatohen. Pasi të zbatohet një kontratë martesore, mund të jetë sfiduese modifikimi ose ndryshimi i kushteve të saj. Ndryshimet mund të kërkojnë pëlqimin e të dyja palëve dhe, në varësi të juridiksionit, mund të duhet të ndiqen procedurat ligjore. Kjo mungesë fleksibiliteti mund të kufizojë aftësinë për të përshtatur kontratën me rrethanat në ndryshim ose nevojat në zhvillim.

Disa çifte mund të zbulojnë se diskutimi dhe zbatimi i një kontrate martesore mund të sjellë emocione mosbesimi ose pasigurie në marrëdhënie. Mund të ngrejë pikëpyetje në lidhje me angazhimin afatgjatë dhe qëllimet e përbashkëta financiare, duke krijuar ndoshta tension ose shqetësim mes bashkëshortëve. Hartimi dhe rishikimi i një kontrate martesore zakonisht përfshin asistencë ligjore profesionale, e cila mund të rezultojë në kosto shtesë. Këto kosto mund të përfshijnë tarifat e avokatit dhe tarifat e noterit, në varësi të juridiksionit. Për disa çifte, shpenzimet që lidhen me një kontratë martese mund të tejkalojnë përfitimet e mundshme. Procesi i krijimit të një kontrate martesore mund të jetë kompleks, duke kërkuar shqyrtim të kujdesshëm të çështjeve të ndryshme ligjore dhe financiare. Negocimi dhe finalizimi i kushteve

të kontratës mund të marrë kohë dhe përpjekje, duke shtuar potencialisht stres në procesin e planifikimit të dasmës.

Ndërsa një kontratë martesore lejon përshtatjen, ekziston mundësia që njëri bashkëshort të ketë më shumë fuqi negociuese ose njohuri ligjore, duke rezultuar potencialisht në një marrëveshje të pabalancuar. Kjo pabarazi mund të ndikojë në drejtësinë e kontratës dhe të çojë në konflikte të ardhshme nëse njëra palë ndihet e pafavorizuar.

PËRFUNDIMI

Si përfundim, rregullimi i kontratave martesore në të drejtën krahasuese ka rëndësi të madhe për legjislacionin e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Duke shqyrtuar korniza dhe qasje të ndryshme ligjore nga e gjithë bota, politikë bërësit dhe ligjvënësit mund të fitojnë njohuri dhe perspektiva të vlefshme se si të qeverisin dhe mbrojnë në mënyrë efektive të drejtat e individëve brenda marrëdhënieve martesore.

Zbatimi i një legjislacioni gjithëpërfshirës dhe i hartuar mirë për kontratat martesore në Maqedoninë e Veriut mund të sjellë përfitime të shumta. Së pari, mund të sigurojë një kuadër të qartë ligjor për çiftet që të përcaktojnë të drejtat dhe detyrimet e tyre, duke i lejuar ata të përshtatin marrëveshjet e tyre martesore sipas nevojave dhe rrethanave të tyre specifike. Kjo promovon autonominë, lirinë e zgjedhjes dhe lejon personalizimin më të madh të marrëdhënies martesore.

Për më tepër, rregullimi i kontratave martesore mund të luajë një rol vendimtar në mbrojtjen e interesave dhe mbrojtjen e të drejtave të të dyja palëve të përfshira. Kontrata mund të vendosë dispozita për ndarjen e drejtë të pasurive, mbështetjen e bashkëshortit dhe çështje të tjera financiare në rast divorci ose ndarjeje. Kjo siguron transparencë, barazi dhe minimizon konfliktet e mundshme, duke ofruar një ndjenjë sigurie dhe stabiliteti për çiftet e martuara. Zbatimi i rregulloreve të kontratës martesore mund të kontribuojë në zhvillimin e përgjithshëm juridik dhe social të Maqedonisë së Veriut, mund të përmirësojë sistemin ligjor të vendit duke e përafruar atë me standardet globale dhe praktikat më të mira, duke nxitur një ndjenjë sigurie ligjore dhe parashikueshmërie.

Kjo, nga ana tjetër, mund të tërheqë investime të huaja, të nxisë rritjen ekonomike dhe të forcojë reputacionin ndërkombëtar të vendit. Rregullimi i kontratave martesore mund të trajtojë shqetësime të rëndësishme shoqërore si barazia gjinore dhe mbrojtja kundër shfrytëzimit. Duke përfshirë dispozita që adresojnë çekuilibrat e pushtetit, promovojnë drejtësinë dhe parandalojnë abuzimin, legjislacioni mund të kontribuojë për një shoqëri më të barabartë dhe më të drejtë.

Si përfundim, zbatimi i një kuadri të fortë ligjor për kontratat martesore në legjislacionin e Republikës së Maqedonisë së Veriut është vendimtar. Duke u mbështetur në mësimet dhe përvojat e së drejtës krahasuese, politikë bërësit mund të krijojnë legjislacion që mbrohet të drejtat dhe interesat e çifteve të martuara, promovon autonominë dhe drejtësinë dhe kontribuon në zhvillimin e përgjithshëm ligjor dhe shoqëror të vendit.

Situata socio-ekonomike në RMV dhe modeli i ekonomisë së tregut të lirë janë reflektuar dukshëm në marrëdhëniet pasurore bashkëshortore dhe sigurisht kërkojnë afirmimin e statusit juridiko-pasuror të bashkëshortit në kuptimin e sigurimit të një autonomie më të gjerë në lidhje me rregulloren marrëdhëniet e tyre pasurore. Ne besojmë se ka shumë arsye që *de lege ferenda* të krijojë më shumë zgjidhje të mundshme për bashkëshortët, në mënyrë që ata të vendosin për një regjim pronësor me vullnetin e tyre të lirë. Pra, krahas regjimit ligjor të detyrueshëm (pronë e përbashkët dhe pasuri e veçantë e bashkëshortëve), ligjvënësi duhet të parashikojë edhe mundësinë e regjimeve kontraktuale, plotësuese për të cilat bashkëshortët mund të vendosin me kontratë martesore, sipas modelit të Kodit të Familjes Shqiptare, ose legjislacionin e vendeve të tjera në rajon ose më gjerë. Me vendosjen e regjimit kontraktor do të krijohej një hapësirë brenda së cilës bashkëshortët mund të vendosnin nëpërmjet kontratës martesore për regjimin e tyre pasuror, p.sh. që prona e tyre, para dhe pas martesës, të mbetet e ndarë, ose që pasuria e tyre e përbashkët dhe e ndarë të konsiderohet si pronë e përbashkët, me përjashtim të atyre sendeve që, sipas ligjit, janë pjesë e pasurisë së veçantë të secilit bashkëshort, ose modalitete të tjera mund të të krijohen.

Zbatimi i regjimit të pronës së kontraktuar do të siguronte:

- Pavarësinë e plotë ekonomike e bashkëshortëve,
- Mbrojtjen e autonomisë së vullnetit të palëve,
- Solidaritet të plotë në rast të zbatimit të regjimit ligjor,
- Barazi ndërmjet bashkëshortëve,

- Mbrojtjen e interesave të të tretëve.

Çdo ndryshim eventual në legjislacionin familjar, në drejtim të zbatimit të regjimit kontraktor të pasurisë së bashkëshortëve, sigurisht që do të prodhonte efekte anësore në legjislacion, veçanërisht në Ligjin për Noterinë, Ligjin për Trashëgiminë, etj.⁴³

⁴³ Albana Metaj-Stojanova, Misho, Erinda. The Notion, Legal Nature, and Functions of the Marriage Contract. The Importance of Introduction of the Marriage Contract in the Legislation of the Republic of North Macedonia.

BIBLIOGRAFIA

Tekste universitare, artikuj, strategji, raporte, studime dhe burime juiridike

- Abdulla Aliu, Haxhi, Gashi, E Drejta Familjare, Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Juridik, Prishtinë, 2007
- Abdulla Aliu, E drejta Civile. Pjesa e përgjithshme. Prishtinë: Botimi i Universitetit të Prishtinës
- Albana Metaj-Stojanova, Administration and Disposal of the Joint Property of Spouses in the Republic of Macedonia. In Proceedings of the XVth Jubilee International Scientific Conference, Knowledge in Practice, Bansko, Bulgaria, pp. 683-690. Institute of Knowledge Management, Skopje, Macedonia, 12-2017
- Albana Metaj-Stojanova, Misho, Erinda. The Notion, Legal Nature, and Functions of the marriage Contract. The Importance of Introduction of the Marriage Contract in the Legislation of the Republic of North Macedonia. In Book of Proceedings of the First International Scientific Conference on Social and Legal Sciences Good Governance and the Rule of Law in the Perspective of EU Integration, pp. 657-670. South East European University, Skopje, North Macedonia, 4 / 2020.
- Albana Metaj-Stojanova, Regjimet pasurore jo me kontratë. Rasti i Republikës së Maqedonisë së Veriut me fokus krahasues me legjislacionin shqiptar. Tiranë, 2019, marrë nga: <https://uet.edu.al/wp-content/uploads/2019/07/Albana-Metaj-Stojanova.pdf>
- Aleks Luarasi, Marrëdhëniet Familjare, Shtëpia botuese “Luarasi”, Tiranë, 2001
- Aleks Luarasi, Studime për të Drejtën Zakonore Shqiptare: Marrëdhëniet Familjare, Luarasi University Press, Tiranë, 2007
- Arta Mandro, E drejta Familjare, Familja, Fëmijët, Martesa, Bashkëshortët, Tiranë, 2009
- Arta Mandro-Balili, Vjollca Meçaj, Tefta Zaka, Arjana Fullani, E Drejta Familjare, Botimi i parë, Shtëpia Botuese; Shtypshkronja Kristalina KH, Tiranë, 2006
- Dejan Mickovik, Ristov, Angel, Semejno pravo, Stobi Trejd, Skopje, 2015

- Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut, e OKB-së, viti 1948.
- Emine Zendeli, Arta Selmani-Bakiu, Dejan Mickovikj, Angel Ristov, E drejta familjare, Tetovë, 2020.
- Hamdi Podvorica, E Drejta Familjare, Prishtinë, 2005
- Kanuni i Labërisë, 2006.
- Kanuni i Lekë Dukagjinit, 1999.
- Kanuni i Lumës.
- Ken Dhima, E drejta romake, Tiranë, 2011.
- Kodi Civil Francez.
- Kodi Civil i Mbretërisë Shqiptare, i cili hyri në fuqi në 1 Prill të vitit 1929 (i njohur si Kodi Civil i Republikës së Shqipërisë, miratuar me ligjin nr. 7850, datë 29.07.1994bKodi Civil i Zogut)
- Kodi Civil Italian.
- Kodi i Procedurës Civile i Republikës së Shqipërisë, miratuar me ligjin nr. 8166.
- Konomi (Perolla), Rezarta. Rendi etnojuridik në Shqipëri: Nga statutet, tek kanunet.
- Konventa Evropiane e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut, 1950.
- Konventa mbi eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grujave, OKB
- Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, miratuar me ligjin nr. 8417, datë 21.10.1998.
- Ligji për familjen (Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë numër 80/92).
- Sonila Omari, E Drejtë Familjare, Tiranë, 2007
- Valentina Zaçe, (1996). Marrëdhëniet martesore sipas legjislacionit shqiptar, Shtëpia Botuese Logoreci, Tiranë.